

Kódelmélet és kriptográfia

Wetli Ferenc

2010-02-08 v0.01

Tartalomjegyzék

1. Zajmentes csatorna, forráskód	2
1.1. Entrópia = információ = bizonytalanság	2
1.2. Feltételes entrópia	2
1.3. Egyértelmű dekódolhatóság	3
1.4. Zajmentes kódolási tétel	3
2. Zajos csatorna, hibajavítás	3
2.1. Példák	3
2.2. Blokk-kódok	4
2.3. Csatornamodellek	5
2.4. Dekódolás, hibajavítás	5
2.5. Zajos csatornakódolási tétel	5
2.6. Korlátok kód méretére	5
3. Lineáris kód	6
3.1. Alapfogalmak	6
3.2. Generátormátrix	6
3.3. Kódok ekvivalenciája	7
3.4. Ellenőrző mátrix	7
3.5. Dekódolás, szindróma	9
3.6. Kód konstrukciója kódból	10
4. Hamming kód	10
4.1. A Hamming kód tulajdonságai	10
4.2. A szimplex kód tulajdonságai	11
4.3. Bővített bináris Hamming-kód	12
4.4. Elsőrendű bináris Reed–Muller-kód	12
4.5. Hadamard dekódolás	12
5. Ciklikus kód	13
5.1. Alapfogalmak	13
5.2. Generátormátrixok	14
5.3. Fordított kód	15
5.4. Ciklikus kód duálisa	15
A. Függelék: Véges testek	16

Jelölések

$\text{GF}(q), \mathbb{F}_q$	q elemű véges test
$\mathbb{F}_q[x]$	\mathbb{F}_q feletti polinomok gyűrűje
$\mathbb{F}_q[x]_n$	n -nél kisebb fokú \mathbb{F}_q feletti polinomok
d_H	Hamming-távolság
wt	Hamming-súly (a 0-szótól való távolság)
$S_{r,q}$	r paraméterű \mathbb{F}_q feletti szimplex kód
$H_{r,q}$	r paraméterű \mathbb{F}_q feletti Hamming-kód
$\text{EH}_{r,q}$	kiegészített Hamming-kód
$\text{RS}_{??}$	Reed–Solomon-kód
$\text{RM}_{??}$	Reed–Müller-kód

1. Zajmentes csatorna, forráskód

1.1. Entrópia = információ mennyisége = bizonytalanság mértéke

Legyen az X valószínűségi változó eloszlása $\{p_1, p_2, \dots, p_n\}$, ahol $p_i = p(x_i) := \mathbb{P}(X = x_i)$. Az x_i bizonytalanságát megadó függvény nő, ha p_i csökken, és ez a bizonytalanság csak p_i -től függ, jelölje ezt $H(p_i)$. Pl. $H(1) = 0$, hisz az 1 valószínűségű kimenetel bizonytalansága 0, $H(0) = \infty$, és legyen $H(\frac{1}{2}) = 1$, azaz az $1/2$ valószínűségű esemény bizonytalanságát válasszuk egységnek (1 bit vagy 1 Shannon). Legyen

$$H(p) = \log \frac{1}{p} = -\log p.$$

Egy valószínűségi változó entrópiáján bizonytalanságának várható értékét értjük. Ezt $H(X)$ vagy $H(p_1, p_2, \dots, p_n)$ jelöli, azaz

$$H(X) = \mathbb{E}(-\log(p(X))) = \sum_{i=1}^n p_i \log \frac{1}{p_i} = -\sum_{i=1}^n p_i \log p_i. \quad (1)$$

A bizonytalanság nagyságát méri az az információ, mely az eloszlathoz szükséges. A bizonytalanság, és így az információ leggyakrabban használt mértékegysége a bit (= Shannon).

A fenti képlet úgy értendő, hogy $0 \log 0 = 0$ (miért?).

1.1. feladat. Konkrét példákra gondoljuk végig, hogy az alábbi tulajdonságok joggal elvárhatók egy bizonytalanságot kifejező függvénytől.

1. Az X valószínűségi változó „bizonytalansága” nem függ mástól, mint az X valószínűségeloszlásától, és nem függ a p_i értékek sorrendjétől sem, azaz H szimmetrikus;
2. $H(p_1, p_2, \dots, p_n) \geq 0$, és pontosan akkor 0, ha valamely i -re $p_i = 1$;
3. H folytonos;
4. $H(p_1, p_2, \dots, p_n, 0) = H(p_1, p_2, \dots, p_n)$;
5. $H(p_1, p_2, \dots, p_n) \leq H(\frac{1}{n}, \frac{1}{n}, \dots, \frac{1}{n})$;
6. $H(\frac{1}{n}, \frac{1}{n}, \dots, \frac{1}{n}) \leq H(\frac{1}{n+1}, \frac{1}{n+1}, \dots, \frac{1}{n+1})$;
7. $H(\frac{1}{mn}, \frac{1}{mn}, \dots, \frac{1}{mn}) = H(\frac{1}{m}, \dots, \frac{1}{m}) + H(\frac{1}{n}, \dots, \frac{1}{n})$;
8. Ha $p = p_1 + \dots + p_n$, $q = q_1 + \dots + q_m$ és $p+q = 1$, akkor $H(p_1, \dots, p_n, q_1, \dots, q_m) = H(p, q) + H(p_1, \dots, p_n) + H(q_1, \dots, q_m)$.

Könnyen belátható a következő tétel:

1.2. tétel. Ha $p_i \geq 0$ ($i = 1, \dots, n$), és $\sum_{i=1}^n p_i = 1$, akkor a fenti 8 feltételt kielégítő függvény alakja

$$H(p_1, p_2, \dots, p_n) = -c \sum_{i=1}^n p_i \log p_i,$$

ahol c egy tetszőleges pozitív konstans.

1.3. házi feladat. Az entrópia tulajdonságai. Mutassuk meg, hogy

1. ha az X valószínűségi változó értékkészlete n elemű, akkor $0 \leq H(X) \leq \log n$, és a bal oldalon egyenlőség akkor és csak akkor áll fenn, ha az X valószínűségi változó 1 valószínűséggel konstans, míg a jobb oldalon akkor és csak akkor áll egyenlőség, ha X egyenletes eloszlást.
2. $H(X, Y) \leq H(X) + H(Y)$, és egyenlőség akkor és csak akkor áll fenn, ha X és Y függetlenek.

1.4. példa. Adva van n érme, melyek közül lehet, hogy az egyik hamis, és akkor a súlya különbözik a többiétől (könnyebb vagy nehezebb). Van egy kétkarú mérlegünk, mellyel k mérést végzünk, hogy megtaláljuk a hamis érmét, és hogy megmondjuk azt is, hogy könnyebb vagy nehezebb a többinél, vagy hogy bizonyítsuk, nincs az érmék közt hamis. A mérésekkel szerezhető információ felhasználásával adjunk n -re felső becslést. (ld. még a 4.6. példát)

Megoldás. $2n+1$ lehetőség van: az n érme valamelyike nehezebb a többinél, az n érme valamelyike könnyebb a többinél, vagy mind egyforma nehéz. A feladat alapján minden esetet egyformán valószínűnek kell tekintenünk, mivel semmi információnk az eloszlásra, azaz az entrópia $\log(2n+1)$. Az egy méréssel megszerezhető információ legföljebb $\log 3$, hisz minden mérésnek 3 eredménye lehet, a mérleg balra billen, jobbra billen, egyensúlyban marad. Így k , a mérések száma minimum $\log(2n+1)/\log 3$. Innen $n \leq (3^k - 1)/2$.

Elemi okoskodással is megkapható ez az eredmény: minden mérésnek 3 eredménye lehet, így k méréssel 3^k különböző „állapot” különböztethető meg, így $2n+1 \leq 3^k$, ami ugyancsak a fenti eredményt adja. \square

1.2. Feltételes entrópia

Egy kommunikációs csatorna mindkét végén megjelenik egy valószínűségi változó: a bemenet jelölje X , a kimenet Y . Kettőjük viszonyát fejezik ki a következő fogalmak. Az X , ill. Y értelmezési tartományát jelölje \mathcal{X} , illetve \mathcal{Y} .

Az $(Y|X = x)$ feltételes valószínűségi változó eloszlása

$$\mathbb{P}(Y = y|X = x) = p(y|x) = \frac{p(x, y)}{p(x)}, \quad y \in \mathcal{Y}$$

Az $(Y|X = x)$ entrópiája

$$H(Y|X = x) = -\sum_{y \in \mathcal{Y}} p(y|x) \log p(y|x).$$

A $H(Y|X)$ feltételes entrópia definíciója:

$$\begin{aligned} H(Y|X) &= \sum_{x \in \mathcal{X}} p(x) H(Y|X = x) \\ &= -\sum_{x \in \mathcal{X}} p(x) \sum_{y \in \mathcal{Y}} p(y|x) \log p(y|x) \\ &= -\sum_{x \in \mathcal{X}} \sum_{y \in \mathcal{Y}} p(x, y) \log p(y|x) \end{aligned}$$

1.5. házi feladat. Mutassuk meg, hogy

1. $H(X, Y) = H(X) + H(Y|X) = H(Y) + H(X|Y)$.
2. $0 \leq H(X|Y) \leq H(X)$, és a bal oldalon egyenlőség csak akkor áll fenn, ha 1 valószínűséggel függvénye X az Y -nak, míg a jobb oldalon csak akkor áll egyenlőség, ha X és Y függetlenek.

Az X és Y valváltozók **kölcsönös információján** az

$$I(X, Y) = H(X) + H(Y) - H(X, Y)$$

mennyiséget értjük.

1.6. házi feladat. A kölcsönös információ tulajdonságai. Mutassuk meg, hogy

1. $I(X, Y) = \sum_{x,y} p(x, y) \log \frac{p(x,y)}{p(x)p(y)}$
2. $I(X, Y) \geq 0$,
3. $I(X, Y) = H(X) - H(X|Y) = H(Y) - H(Y|X)$, azaz X bizonytalansága $I(X, Y)$ -nal csökken, ha ismerjük Y -t,
4. $I(X, Y) \leq H(X)$, $I(X, Y) \leq H(Y)$.

1.3. Egyértelmű dekódolhatóság

A következőkben a forrásábécé legyen a véges \mathcal{X} , a kódábécé a véges \mathcal{Y} halmaz. A kódszavak az \mathcal{Y}^* elemei, azaz az \mathcal{Y} elemeiből álló véges hosszú sorozatok.

Egy $f : \mathcal{X} \rightarrow \mathcal{Y}^*$ függvényt **kódnak** nevezünk, az \mathcal{X}^* elemeit **üzeneteknek**. Az $f : \mathcal{X} \rightarrow \mathcal{Y}^*$ kód egyértelműen dekódolható, ha bármely két $\mathbf{u} \neq \mathbf{v}$ üzenet esetén $f(u_1)f(u_2)\dots f(u_k) \neq f(v_1)f(v_2)\dots f(v_m)$. Az f kód **prefix**, ha egyik kódszó sem folytatása egy másiknak. Egy prefix kód egyértelműen dekódolható. Az $f(x)$ kódszó hosszát $|f(x)|$ jelöli.

1.7. tétel (McMillan). Minden egyértelműen dekódolható $f : \mathcal{X} \rightarrow \mathcal{Y}^*$ kódra

$$\sum_{i=1}^n s^{-|f(x_i)|} \leq 1,$$

ahol $n = |\mathcal{X}|$ és $s = |\mathcal{Y}|$.

Bizonyítás. Mivel

$$\begin{aligned} \left(\sum_{i=1}^n s^{-|f(x_i)|} \right)^N &= \sum_{i_1=1}^n \dots \sum_{i_N=1}^n s^{-(f(x_{i_1})+\dots+f(x_{i_N}))} \\ &= \sum_{l=1}^{NL} A_l s^{-l}, \end{aligned}$$

ahol $L = \max_{1 \leq i \leq n} |f(x_i)|$, és A_l az összes olyan l -hosszú kódszó sorozatok száma, melyek N kódszó egymás után írásával keletkeztek. Az összes ilyen sorozat különböző az egyértelmű dekódolhatóság miatt, ezért $A_l \leq s^l$. Így

$$\left(\sum_{i=1}^n s^{-|f(x_i)|} \right)^N \leq NL,$$

azaz

$$\sum_{i=1}^n s^{-|f(x_i)|} \leq \sqrt[N]{NL} \rightarrow 1,$$

ami bizonyítja az állítást. \square

1.8. tétel (Kraft). Ha az l_1, l_2, \dots, l_n pozitív egészekre

$$\sum_{i=1}^n s^{-l_i} \leq 1,$$

akkor létezik olyan f prefix kód, hogy $|f(x_i)| = l_i$, ahol $i = 1, \dots, n$.

1.4. Zajmentes kódolási tétel

1.9. tétel (Zajmentes kódolási tétel). Legyen X diszkrét valószínűségi változó. Ekkor létezik olyan $E : \mathcal{X} \rightarrow \{0, 1\}^*$ és $D : \{0, 1\}^* \rightarrow \mathcal{X}$ függvény, hogy minden $x \in \mathcal{X}$ elemre $D(E(x)) = x$, továbbá

$$\mathbb{E}_{x \in \mathcal{X}} (|E(x)|) \in [H(X), H(X) + 1].$$

2. Zajos csatorna, hibajavítás

2.1. Példák

2.1. példa (Alappéldák). Az alábbi öt példára többször fogunk hivatkozni.

(a) **Ismétlő kód.**

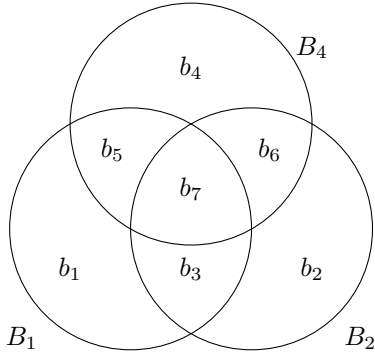
$a \in \mathcal{X} \mapsto aa \dots a \in \mathcal{X}^n$. Legfőljebb $n - 1$ hibát jelez, és $\lfloor \frac{n-1}{2} \rfloor$ hibát javít (hogyan?).

(b) **Paritásellenőrző kód, nullösszegű kód.**

$(b_1, \dots, b_{n-1}) \in \mathbb{F}_2^{n-1} \mapsto (b_1, \dots, b_{n-1}, b_1 + \dots + b_{n-1}) \in \mathbb{F}_2^n$. A kód utolsó bitjét szokás paritásbitnek nevezni. Hibát javítani e kód nem tud, de egy hibát jelez (valójában páratlan sokat). Általánosítása a nullösszegű kódolás: $(a_1, \dots, a_{n-1}) \in \mathbb{F}_q^{n-1} \mapsto (a_1, \dots, a_{n-1}, -\sum_{i=1}^{n-1} a_i) \in \mathbb{F}_q^n$. E kódolásoknál pontosan azok a kódszavak, melyek koordinátáinak összege 0.

(c) **Bináris $[7, 4, 3]_2$ Hamming-kód.**

$\mathbb{F}_2^4 \rightarrow \mathbb{F}_2^7 : (b_3, b_5, b_6, b_7) \mapsto (b_1, \dots, b_7)$, ahol $b_1 = b_3 + b_5 + b_7$, $b_2 = b_3 + b_6 + b_7$, $b_4 = b_5 + b_6 + b_7$. A biteket Venn-diagramban ábrázolhatjuk. Legyen B_1, B_2, B_4 három halmaz. B_2^k pontosan akkor tartalmazza a b_i bitet, ha i bináris alakjában a k -edik bit 1 (ld. a 2.1. ábrát). Innen könnyen látható, hogy egy (b_1, \dots, b_7) bitsorozat pontosan

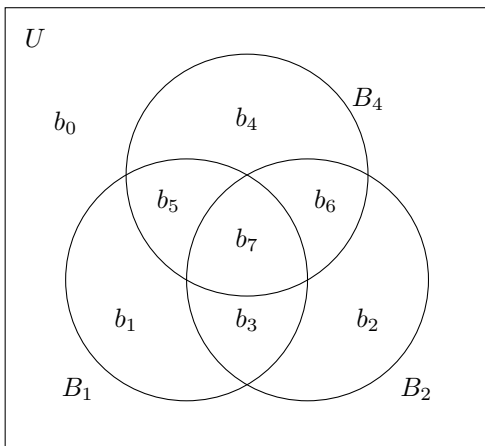

1. ábra. Hamming-kód konstrukciója

akkor kódszó, ha a B_j ($j = 1, 2, 4$) halmazok mindegyikében páros sok bit egyes. Ami még érdekesebb, az is igaz, hogy bármely \mathbb{F}_2^4 -beli vektor vagy kódszó, vagy egyértelműen kódszóvá változtatható egyetlen bit megváltoztatásával, azaz e kód képes egy bithibát javítani. Pl. ha a B_2 halmazban páratlan sok bit egyes, akkor a $\bar{B}_1 \cap B_2 \cap \bar{B}_4 = b_2$ bitet kell megváltoztatni, ha a B_2 és a B_4 halmazokban is páratlan sok bit egyes, akkor a $\bar{B}_1 \cap B_2 \cap B_4 = b_6$ bitet. Ebből az is adódik, hogy bármely két kódszó Hamming-távolsága legalább 3, így e kód képes legföljebb 2 hiba jelzésére is! Innen kitalálható, hogy mit jelentenek a számok a $[7, 4, 3]$ jelölésben. Állítsuk elő e kód összes kódszavát!

(d) Kiegészített bináris $[8, 4, 4]_2$ Hamming-kód.

$\mathbb{F}_2^4 \rightarrow \mathbb{F}_2^8 : (b_3, b_5, b_6, b_7) \mapsto (b_0, \dots, b_7)$, ahol a Hamming-kódbeli b_1, b_2, b_4 bitek mellett még egy b_0 paritásellenőrző bitet is csatolunk, azaz $b_0 = \sum_i b_i = b_3 + b_5 + b_6$. A kiegészített Hamming-kód is ábrázolható Venn-diagrammal: az U univerzumban van még egy bit, b_0 , amely a B_j halmazokon kívül van, és egy vektor pontosan akkor kódszó, ha U, B_1, B_2 és B_4 mindegyikében páros sok bit egyes. Igazoljuk,

2. ábra. Kiegészített Hamming-kód konstrukciója

hogy itt bármely két kódszó Hamming-távolsága legalább 4, így e kód képes legföljebb 3 hiba jelzésére! Vagy képes egy hibát javítani és két hibát jelezni.

(e) Ternér $H_{2,3}$ Hamming-kód.

$\mathbb{F}_3^2 \rightarrow \mathbb{F}_3^4 : (a, b) \mapsto (a, b, a + b, a + 2b)$. Írjuk fel a kód összes kódszavát, és adjunk meg egy 1 hibát kijavító eljárást! Igazoljuk, hogy bármely két kódszó Hamming-távolsága legalább 3.

2.2. feladat. A magyar személyi szám 11-jegyű szám. Első jegye s_1 a tulajdonos nemét adja meg. Ezután következik a születési dátuma ($s_2 \dots s_7$), majd az egy napon születettek megkülönböztetését szolgáló véletlenszerűen generált 3-jegyű szám ($s_8 s_9 s_{10}$), végül egy ellenőrző szám (s_{11}). Ennek képzési szabálya:

$$s_{11} = \sum_{i=1}^{10} i s_i \pmod{11}.$$

Az $s_8 s_9 s_{10}$ kódot úgy választják ki, hogy s_{11} ne lehessen 10, így az is egyjegyű. Mutassuk meg, hogy e kód jelzi, ha a személyi számban egy jegy hibás (1-hibajelző), és jelzi két szomszédos szám fölcserélését is. (Hasonló volt az ISBN régi 10-jegyű kódja is, ahol a 10-es maradékot X-szel, a római tízzel jelölték).

2.3. feladat. 7 halálraítélt körben ül, mindegyikük fején egy véletlenül kiválasztott piros vagy fekete sapka. Mindenki látja a többiek sapkáját, de senki se látja a sajátját. Semmi módon nem kommunikálhatnak egymással. Egy idő után egyszerre mindegyiküknek tippelnie kell a saját sapkája színére. Három válasz lehetséges: „nem tudom”, „fekete”, „piros”. Ha senki nem találja el, vagy csak egy is akad, aki téved, mind meghalnak, egyébként mind megmenekülnek. Tudunk-e számukra olyan eljárást javasolni, ami $1/2$ -nél nagyobb valószínűséggel megmenekíti őket. Mi a legjobb valószínűség, amit el tudunk érni?

2.2. Blokk-kódok

2.4. definíció. Legyen \mathcal{Y} egy véges halmaz, n egy pozitív egész. A $\mathcal{C} \subseteq \mathcal{Y}^n$ halmazt \mathcal{Y} fölötti (n, M) -kódnak, vagy **blokk-kódnak** nevezzük, ahol $M = |\mathcal{C}|$. Egy kölcsönösen egyértelmű $\mathcal{X} \rightarrow \mathcal{C}$ leképezést kódolásnak nevezzük. Elnevezések: \mathcal{Y} a **kódábécé**, $q = |\mathcal{Y}|$ a kódábécé mérete, n a **kódhossz**, $M = |\mathcal{C}|$ a **kódméret**, $k = \log_{|\mathcal{Y}|} M = \log_q M$ a dimenzió vagy az üzenet hossza, $R = k/n$ a **kódsebesség** (information rate, coding rate), $r = n - k$ a **redundancia**.

Ha a k üzenethossz egész szám, a \mathcal{C} kódra az (n, M) jelölés helyett az (n, k) jelölés is használatos, illetve a kódábécé méretét is megadva $(n, k)_q$.

\mathcal{Y} gyakran a q -elemű véges test, azaz $\mathcal{Y} = \mathbb{F}_q = \text{GF}(q)$.

2.5. definíció. Legyen $x, y \in \mathcal{Y}^n$ két kódszó. Hamming-távolságuk

$$d(x, y) = |\{i : x_i \neq y_i, 1 \leq i \leq n\}|$$

Könnyen igazolható, hogy d_H valóban távolság, azaz metrika:

- (1) $d_H(x, y) \geq 0$,
- (2) $d_H(x, y) = 0 \iff x = y$,
- (3) $d_H(x, y) = d_H(y, x)$ (szimmetria),
- (4) $d_H(x, y) + d_H(y, z) \geq d_H(x, z)$ (háromszög-egyenlőtlenség).

Például $d_H(1022011, 1012012) = 2$.

2.6. definíció (Kódtávolság, minimális távolság).

$d = \min_{x, y \in C} d_H(x, y)$. A d kódtávolságú (n, M) -, illetve (n, k) -kódot (n, M, d) -kódnak, illetve (n, k, d) -kódnak is mondjuk.

- Ha egy kód e hibát tud jelezni, akkor $d = e + 1$.
- Ha egy kód t hibát tud javítani, akkor $d = 2t + 1$ vagy $d = 2t + 2$.
- Fordítva, a d kódtávolságú kód $t = \lfloor \frac{d-1}{2} \rfloor$ hibát tud javítani és $e = d - 1$ hibát jelezni.

2.7. példa (Kódok paraméterei).

Ismétlő kód: $k = 1, R = 1/n, d = n$.

Paritáskód, nullösszegű kód: $k = n - 1, R = 1 - 1/n, d = 2$.

Bináris $[7, 4, 3]$ Hamming-kód: $k = 4, R = 4/7, d = 3$.

Bináris kiegészített $[8, 4, 4]$ Hamming-kód: $k = 4, R = 1/2, d = 4$.

Ternér $[4, 2, 3]$ Hamming-kód: $k = 2, R = 1/2, d = 3$.

2.3. Csatornamodellek

Diszkrét memóriamentes csatorna (DMC: discrete memoryless channel)

1. bináris szimmetrikus csatorna (BSC: binary symmetric channel)
2. bináris törléses csatorna (binary erasure channel)
3. z -csatorna.

2.4. Dekódolás, hibajavítás

A dekódolásnak kiemeljük azt a részét, amelyben a zajos csatornán átjutott c kódszó megváltozik, helyette egy x szót kapunk, melyből megpróbáljuk c -t kitalálni.

A **maximum likelihood** vagy ML-döntés az, amikor x -hez úgy választunk c -t, hogy a

$$\mathbb{P}(\text{kimenet} = x \mid \text{bemenet} = c)$$

maximális legyen.

2.8. állítás (ML dekódolás BSC-re). Mivel

$$\mathbb{P}(x \mid c) = \prod_{i=1}^n \begin{cases} 1-p, & \text{ha } x_i = c_i, \\ p, & \text{ha } x_i \neq c_i. \end{cases} = (1-p)^n \left(\frac{p}{1-p} \right)^{d(x,c)}$$

ami annál nagyobb, minél kisebb $d(x, c)$, tehát az x -hez legközelebbi kódszó keresendő.

A **MAP-dekódolás** vagy MAP-döntés (maximum a posteriori) az, amikor x -hez úgy választunk c -t, hogy a

$$\mathbb{P}(\text{bemenet} = c \mid \text{kimenet} = x)$$

maximális legyen. Ekkor legkisebb a hiba valószínűsége. Ha minden kódszó egyformán valószínű, akkor így ugyanazt kapjuk, mint ML-döntés esetén, mert

$$\mathbb{P}(c \mid x) = \frac{\mathbb{P}(x \mid c)\mathbb{P}(c)}{\mathbb{P}(x)}.$$

2.5. Zajos csatornakódolási tétel

Egy DMC kapacitása

$$C = \sup_X I(X, Y).$$

Ez az X bizonytalanságának maximális csökkenése, amit Y ismerete okoz, ha az X összes lehetséges valószínűség-eloszlásaira nézzük. C csak a csatornastatisztikától függ, amelynek mátrixa $P = [p_{ij}]$, ahol $p_{ij} = \mathbb{P}(y_j \mid x_i)$. Ez sorsztochasticus mátrix, mert

$$\sum_{j=1}^m p_{ij} = 1.$$

2.9. példa (Zajtalan bináris DMC kapacitása). A csatornastatisztika $P = \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{bmatrix}$, kapacitása $C = 1$.

Megoldás. $\mathbb{P}(0 \mid 0) = \mathbb{P}(1 \mid 1) = 1$ □

2.10. tétel (Shannon zajoscsatorna-kódolási tétele).
++++

2.6. Korlátok kód méretére

2.11. tétel (Singleton-korlát). Ha C egy (n, k, d) -kód, akkor

$$M \leq q^{n-d+1}.$$

Ha $M = q^k$, akkor a korlát alakja $d \leq n - k + 1$.

Bizonyítás. □

Azokat a kódokat, amelyekre a Singleton-korlátban egyenlőség áll **MDS-kódok**nak nevezzük (maximum distance separable). A ternér $[4, 2, 3]$ Hamming-kód MDS-kód. Lásd még a Reed-Solomon-kódokat.

2.12. tétel (Hamming-korlát). A d távolságú $C \subseteq \mathcal{Y}^n$ ($|\mathcal{Y}| = q$) kódra

$$|C| \leq \frac{q^n}{V_q(t, n)}, \quad \text{ahol } V_q(j, n) = \sum_{i=0}^j \binom{n}{i} (q-1)^i,$$

és $t = \lfloor \frac{d-1}{2} \rfloor$.

Bizonyítás. □

Azokat a kódokat, amelyekben itt egyenlőség áll **perfekt kódoknak** nevezzük. A bináris $[7, 4, 3]$ Hamming-kód perfekt kód. Minden \mathbb{F}_q feletti perfekt kód (n, k, d) paraméterhármása megegyezik az alábbiak valamelyikével:

$$\left(\frac{q^r - 1}{q - 1}, q^{n-r}, 3 \right)_q,$$

ezek az 1-hibajavító kódok, közéjük tartoznak a Hamming-kódok,

$$(23, 12, 7)_2, \quad (11, 6, 5)_3,$$

ez utóbbiak neve bináris, illetve ternér Golay-kód. A ternér valójában Golay előtt 2 évvel, 1947-ben Virtakallio publikálta a Veikkaaja című fociújságban.

3. Lineáris kód

3.1. Alapfogalmak

3.1. definíció. Az \mathbb{F}_q test fölött értelmezett $\mathcal{C} \subseteq \mathbb{F}_q^n$ kódot **lineáris** (n, k) -kódnak nevezzük, ha \mathcal{C} az \mathbb{F}_q^n vektortér egy k -dimenziós altere. A lineáris kódra $(n, k)_q$ helyett az $[n, k]_q$, illetve az $[n, k, d]_q$ jelölés is használatos. Az $\mathcal{X} \rightarrow \mathcal{C}$ kódolásban általában $\mathcal{X} = \mathbb{F}_q^k$.

A definícióból következően a zérus kódszó minden lineáris kódnak eleme, és kódszavak minden lineáris kombinációja is kódszó.

A 2.1. példa kódjainak mindegyike lineáris.

3.2. feladat. Mutassuk meg a 2.1. példa kódjairól, hogy az ismétlő kód $[n, 1, n]$ -kód, a paritásellenőrző kód $[n, n-1, 2]_2$ -kód, a nullösszegű kód $[n, n-1, 2]_q$ -kód, a bináris Hamming-kód $[7, 4, 3]_2$ -kód, a bináris kiegészített Hamming-kód $[8, 4, 4]_2$ -kód, a ternér Hamming-kód $[4, 2, 3]_3$ -kód.

Egy $c \in \mathcal{C}$ kódszó **Hamming súlyán** (weight) a nemnulla komponenseinek $\text{wt}(c)$ számát értjük, azaz $\text{wt}(c) = |\{i : c_i \neq 0, i = 1, \dots, n\}|$. A \mathcal{C} kód **minimális súlya** a legkisebb Hamming súlyú nemnulla kódszó w súlya, azaz $w = \min_{c \in \mathcal{C}, c \neq 0} \text{wt}(c)$.

3.3. tétel. Egy lineáris \mathcal{C} kód kódtávolsága megegyezik minimális súlyával, azaz $d = w$.

Bizonyítás. Mivel \mathcal{C} lineáris, ezért kódszavainak bármely lineáris kombinációja is kódszó, így, ha $x, y \in \mathcal{C}$, akkor $x - y \in \mathcal{C}$. A távolság kiszámítása így a 0-tól való távolság számításává változtatható:

$$\begin{aligned} d &= \min_{x, y \in \mathcal{C}, x \neq y} d(x, y) = \min_{x, y \in \mathcal{C}, x \neq y} d(x - y, y - y) \\ &= \min_{c \in \mathcal{C}, c \neq 0} \text{wt}(c) = w. \end{aligned} \quad \square$$

3.4. tétel (súlyeloszlás = távolságeloszlás). *Bármely lineáris kódban a szavak súlyeloszlása megegyezik a távolságok eloszlásával.*

Bizonyítás. Legyen a \mathcal{C} kódban a w súlyú kódszavak száma A_w . Ha $c \in \mathcal{C}$ egy tetszőleges kódszó, akkor az M^2 számú rendezett (c', c'') kódszó-pár között pontosan M olyan van, ahol $c' - c'' = c$. Így a w távolságú szópárok száma MA_w . \square

3.2. Generátormátrix

Az, hogy \mathcal{C} lineáris altér, egy egyszerű $\mathbb{F}_q^k \rightarrow \mathbb{F}_q^n$ kódolási eljárást tesz lehetővé. Legyen g_1, g_2, \dots, g_k a \mathcal{C} egy bázisa. Egy tetszőleges $x \in \mathbb{F}_q^k$ vektor (üzenet) $c \in \mathcal{C}$ kódja legyen $c = x_1 g_1 + x_2 g_2 + \dots + x_n g_n$. Ez egy egyszerű mátrixszorzással is előállítható:

$$c = xG,$$

ahol a $k \times n$ -es G mátrix – az úgynevezett **generátormátrix** – sorvektorai \mathcal{C} bázisának elemei. (A kódelméletben a kódszavakat inkább sorvektorokkal szokás reprezentálni.)

3.5. példa. Írjuk fel a 2.1. példa kódjainak generátormátrixait!

(a) **Ismétlő kód.**

Természetesen feltesszük, hogy $\mathcal{Y} = \mathbb{F}_q$. Ekkor \mathcal{C} az $(1, 1, \dots, 1)$ kódszó által generált egydimenziós altér \mathbb{F}_q^n -ben. Így $G = [1 \ 1 \ \dots \ 1]$.

(b) **Paritásellenőrző kód, nullösszegű kód.**

Az $(a_1, \dots, a_{n-1}) \in \mathbb{F}_q^{n-1} \mapsto (a_1, \dots, a_{n-1}, \sum_{i=1}^{n-1} a_i) \in \mathbb{F}_q^n$ leképezés mátrixa

$$G = \begin{bmatrix} 1 & 0 & \dots & 0 & -1 \\ 0 & 1 & \dots & 0 & -1 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots & \vdots \\ 0 & 0 & \dots & 1 & -1 \end{bmatrix}$$

(c) **Bináris $[7, 4, 3]_2$ Hamming-kód.**

Az $\mathbb{F}_2^4 \rightarrow \mathbb{F}_2^7 : (b_3, b_5, b_6, b_7) \mapsto (b_1, \dots, b_7)$, ahol $b_1 = b_3 + b_5 + b_7$, $b_2 = b_3 + b_6 + b_7$, $b_4 = b_5 + b_6 + b_7$ leképezés mátrixa

$$G = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \quad (2)$$

Például az $x = (0, 1, 1, 0)$ üzenet kódja

$$\begin{aligned} c = xG &= \begin{bmatrix} 0 & 1 & 1 & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \\ &= \begin{bmatrix} 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 \end{bmatrix} \end{aligned}$$

(d) **Kiegészített bináris $[8, 4, 4]_2$ Hamming-kód.**

Az előző generátormátrixot itt csak egy nulladik oszloppal kell kiegészíteni a $b_0 = b_3 + b_5 + b_6$ összefüggésnek megfelelően:

$$G = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

(e) **Ternér** $[4, 2, 3]_3$ **Hamming-kód.**

A $\mathbb{F}_3^2 \rightarrow \mathbb{F}_3^4 : (a, b) \mapsto (a, b, a + b, 2a + b)$ leképezés mátrixa

$$G = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 1 & 2 \\ 0 & 1 & 1 & 1 \end{bmatrix}$$

Világos, hogy a generátormátrix nem egyértelmű, hisz a kódban maga a \mathcal{C} altér fontos, az \mathbb{F}_q^k -nak erre való bijektív leképezése nem. Az altérnek több bázisa van, és egy bázis is többféleképp sorolható fel. Tudjuk, hogy G elemi sorműveletekkel redukált lépcsős alakra hozható, ami egyértelmű, és hogy ennek sorvektorai ugyanazt a teret generálják, mint az eredeti mátrix. A vezető egyesek oszlopait kiemelve egy egységmátrixot kapunk, így ezeken a helyeken megjelenik az üzenetvektor.

Azt mondjuk, hogy az $\mathbb{F}_q^k \rightarrow \mathcal{C}$ kódolás **szisztematikus** az i_1, \dots, i_k helyeken, ha az üzenet k jegye megjelenik a kódszó i_1 -edik, \dots , i_k -adik helyein. Például a 2.1. példában megadott Hamming-kódolás szisztematikus a 3-, 5-, 6-, 7-dik helyeken.

3.6. feladat. A \mathcal{C} kódnak pontosan akkor van $\mathbb{F}_q^k \rightarrow \mathcal{C}$ szisztematikus kódolása az i_1, \dots, i_k helyeken, ha a G mátrix i_1 -edik, \dots , i_k -adik oszlopai lineárisan függetlenek. Ekkor elemi sorműveletekkel G mindig átalakítható olyan G' mátrixszá, mely ugyancsak \mathcal{C} generátormátrixa, és a vele való kódolás szisztematikus az i_1, \dots, i_k helyeken.

Ha azt mondjuk, hogy egy kódolás szisztematikus, de nem adjuk meg hogy mely helyeken, akkor az azt jelenti, hogy az első k helyen. Ilyenkor a generátormátrix alakja

$$G = [I_k \mid A_{k \times n-k}]$$

Ezt nevezzük a generátormátrix **standard alakjának**. Ekkor bármely x üzenethez tartozó $c = xG$ kódszó $c = [x|xA_{k \times n-k}]$ alakú.

Azokat a koordinátákat, ahol a kódolás szisztematikus **üzenetszegmensnek** (information set), a maradék $n - k$ koordinátából álló részt **ellenőrző szegmensnek** (vagy **paritászegmensnek**) nevezzük, hisz ezek valóban az üzenetszegmens koordinátáinak bizonyos „ellenőrző lineáris kombinációi”.

3.3. Kódok ekvivalenciája

Elemi sorműveletekkel nem mindig érhető el, hogy egy kódolás az első k helyen szisztematikus legyen, de a koordináták permutációjával igen. Két lineáris kódot **permutációekvivalensnek** vagy egyszerűen **ekvivalensnek** nevezünk, ha a koordinátáknak egy adott permutációja erejéig megegyeznek, azaz \mathcal{C} pontosan akkor ekvivalens \mathcal{C}' -vel ha létezik egy P permutációmátrix, hogy $c \in \mathcal{C} \iff cP \in \mathcal{C}'$. Ha G a \mathcal{C} generátormátrixa, akkor $G' = GP$ a \mathcal{C}' -é.

Például a 2.1. példában megadott Hamming-kódolás és kiegészített Hamming-kódolás egy vele permutációekvivalens

szisztematikus változatának generátormátrixa:

$$\begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 \end{bmatrix}, \quad \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 & 0 \end{bmatrix}$$

A permutációk: (1745263) , illetve $(184)(2763)(5)$, a permutációmátrixok:

$$\begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} \quad \text{és} \quad \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}$$

A \mathcal{C} és \mathcal{C}' kódok diagonálisan ekvivalensek, ha létezik egy olyan D diagonális mátrix, hogy $c \in \mathcal{C} \iff cD \in \mathcal{C}'$. E két ekvivalencia egyesítése a monomiális ekvivalencia, ahol $c \in \mathcal{C} \iff cM \in \mathcal{C}'$, és M monomiális mátrix, azaz minden sorában és oszlopában egyetlen nemnulla elem áll. Itt is fennáll a $G' = GD$, illetve a $G' = GM$ összefüggés.

3.4. Ellenőrző mátrix

3.7. definíció. A \mathcal{C} kód **duálisán** a

$$\mathcal{C}^\perp = \{ v \in \mathbb{F}_q^n : v \cdot c = 0 \text{ minden } c \in \mathcal{C} \text{ kódszóra} \}$$

kódot értjük, mely egy lineáris kód. A \mathcal{C}^\perp kód H generátormátrixát a \mathcal{C} kód **ellenőrző mátrixának** nevezzük. (Használatos még a **paritásmátrix** vagy a paritásellenőrző mátrix elnevezés is, bár paritásról csak a $q = 2$ esetben van szó.)

Azonnal látszik, hogy az ismétlődő kód és a nullösszegű kód egymás duálisa, valamint hogy az ismétlődő kód generátormátrixa a nullösszegű kód ellenőrző mátrixa és fordítva.

3.8. tétel. Ha \mathcal{C} egy lineáris $[n, k]$ -kód, akkor

- (1) $\mathcal{C}^\perp = \{ v \in \mathbb{F}_q^n : vG^T = 0 \}$,
- (2) \mathcal{C}^\perp egy $[n, n - k]$ -kód,
- (3) $\mathcal{C}^{\perp\perp} := (\mathcal{C}^\perp)^\perp = \mathcal{C}$,
- (4) $\mathcal{C} = \{ c \in \mathbb{F}_q^n : cH^T = 0 \}$,
- (5) $GH^T = O_{k \times n-k}$, $HG^T = O_{n-k \times k}$,
- (6) ha $G = [I_k | A]$ a \mathcal{C} kód standard alakú generátormátrixa, akkor ellenőrző mátrixa $H = [-A^T | I_{n-k}]$.

Bizonyítás. (1) világos a duális kód definíciójából. Más-ként fogalmazva a \mathcal{C}^\perp kód megegyezik G^T bal magterével. Mivel a magtér dimenziójának és a mátrix rangjának összege megegyezik a sorok számával, ezért $\dim(\mathcal{C}^\perp) + k = n$, azaz $\dim(\mathcal{C}^\perp) = n - k$, ami bizonyítja (2)-t. Ezt az érvelést megismételve $\mathcal{C}^{\perp\perp}$ -re kapjuk, hogy $\mathcal{C}^{\perp\perp}$ egy $[n, k]$ -kód. E kód tartalmazza \mathcal{C} -t, és dimenziójuk megegyezik, így $\mathcal{C}^{\perp\perp} = \mathcal{C}$,

azaz fennáll (3) is. Ezután (1) bizonyítja (4)-et. Mivel minden $x \in \mathbb{F}_q^k$ vektorra $xG \in \mathcal{C}$, azaz $xGH^T = 0$, ezért GH^T csak a zérusleképezés lehet, ami bizonyítja (5)-öt. A (6)-ban megadott G és H mátrixokra a blokkmátrixok szorzási szabálya szerint $GH^T = O$, így bármely $c = xG$ kódszóra $cH^T = xGH^T = xO = 0$, tehát (4) szerint H valóban ellenőrző mátrix, feltéve, hogy sorai lineárisan függetlenek, ami meg nyilvánvaló. \square

3.9. tétel (\mathcal{C} kódtávolsága – H oszlopai). *Legyen H a \mathcal{C} lineáris kód egy tetszőleges ellenőrző mátrixa, és $s > 0$ egész. A \mathcal{C} kód kódtávolsága pontosan akkor nagyobb s -nél, ha H bármely s különböző oszlopa lineárisan független. Következésképp a \mathcal{C} kód d minimális távolsága megegyezik a H mátrix lineárisan összefüggő oszlopai minimális számával.*

Bizonyítás. Megmutatjuk, hogy a H mátrix s különböző (i_1 -edik, ... i_s -edik) oszlopa pontosan akkor lineárisan összefüggő, ha van olyan nem nulla c kódszó, melyben a nem nulla koordináták indexei az $\{i_1, \dots, i_s\}$ halmazba esnek.

A $c \in \mathcal{C}$ kódszó súlya legyen s . Mivel $Hc^T = 0^T$, ezért H -nak van s oszlopa, melyek lineárisan összefüggők. Fordítva, ha H -nak van s lineárisan összefüggő oszlopa, akkor az ezek közti $c_{i_1}h_{i_1} + \dots + c_{i_s}h_{i_s} = 0$ lineáris összefüggést mátrixalakba írva egy olyan nem nulla, és legfeljebb s súlyú c vektorhoz jutunk, melyre $Hc^T = 0^T$, azaz amely benne van \mathcal{C} -ben. Tehát pontosan akkor van \mathcal{C} -ben legfeljebb s súlyú kódszó, ha H -ban van s lineárisan összefüggő oszlop. Ez azt jelenti, hogy ha \mathcal{C} kódtávolsága d , akkor H -nak minden $d - 1$ oszlopa lineárisan független, de van d lineárisan összefüggő oszlopa. \square

Ezzel – kihasználva, hogy H rangja $n - k$ – a lineáris kódok esetére egy új bizonyítást adtunk a Singleton-korlátra.

3.10. tétel (Singleton-korlát lineáris kódra). *Tetszőleges \mathcal{C} lineáris $[n, k, d]$ kódra*

$$d \leq n - k + 1.$$

A 3.9. tétel átfogalmazható a H mátrix nélkül is a \mathcal{C}^\perp kódra való hivatkozással.

3.11. lemma. *A k -dimenziós $\mathcal{C} \leq \mathbb{F}_q^n$ altér generátormátrixának valamely t oszlopa pontosan akkor lineárisan független, ha e koordinátapozíciókon \mathcal{C} -ben minden lehetséges t -hosszú vektor ugyanannyiszor, nevezetesen q^{k-t} -szer fordul elő.*

Bizonyítás. Nyilvánvaló, hisz ha az adott t oszlop lineárisan összefüggő, akkor nem állhat elő minden vektor e koordinátapozíciókon, ha pedig e t oszlop független, található \mathcal{C} -nek olyan bázisa, mely e pozíciókban standard, így minden t -es épp q^{k-t} -szer áll elő. \square

Egy \mathcal{C} kód **szilárdságán** (strength) azt a legnagyobb t számot értjük, amelyre igaz, hogy bármely t pozíción minden t -es ugyanannyiszor fordul elő. Az ilyen kód szavaiból,

mint sorvektorokból képzett mátrixot t -szilárdságú **ortogonális tömbnek** (orthogonal array) nevezzük. Szokásos jelölése $OA_\lambda(t, n, q)$, ha minden t -es λ -szor fordul elő.

3.12. tétel (Dualitás elve). *Bármely \mathcal{C} lineáris kódra*

$$d(\mathcal{C}) = t(\mathcal{C}^\perp) + 1.$$

Egy kódnak és duálisának szisztematikussága összefügg.

3.13. tétel. *A \mathcal{C} kódnak pontosan akkor van szisztematikus kódolása adott k helyen, ha a \mathcal{C}^\perp kódnak van a maradék $n - k$ helyen.*

Bizonyítás. Feltehető, hogy \mathcal{C} -nek az első k helyen van szisztematikus kódolása. Legyen \mathcal{C} ellenőrző mátrixa H . Meg kell mutatni, hogy H utolsó $n - k$ oszlopa lineárisan független. Indirekt módon tegyük fel, hogy lineárisan összefüggők, azaz van olyan $0 \neq y = (0, \dots, 0, y_{k+1}, \dots, y_n)$ vektor, hogy $yH^T = 0$. Ekkor $y \in \mathcal{C}$, ami ellentmondásra vezet, hisz \mathcal{C} -nek van $G = [I|A]$ alakú generátormátrixa, így $y = [x|\dots]$ alakú, ahol $x = 0$, így $y = xG = 0G = 0$, ami ellentmond az $y \neq 0$ kikötésnek. Megmutattuk tehát, hogy ha \mathcal{C} -nek van szisztematikus kódolása valamely k helyen, akkor \mathcal{C}^\perp -nek van a többi $n - k$ helyen. Ezt a duális kódra is alkalmazva kapjuk a tétel állítását. \square

3.14. példa. Írjuk fel a 3.5. példabeli generátormátrixokhoz tartozó ellenőrző mátrixokat egy esetleges koordináta-permutáció után a 3.8. tételbeli $H = [-A^T|I_{n-k}]$ képlettel.

(a) **Ismétlő kód.** A generátormátrix $[1|1 \dots 1]$ alakú, így

$$H = \begin{bmatrix} -1 & 1 & 0 & \dots & 0 \\ -1 & 0 & 1 & \dots & 0 \\ \vdots & \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ -1 & 0 & 0 & \dots & 1 \end{bmatrix}$$

(b) **Paritásellenőrző kód, nullösszegű kód.** Itt $H = [1 \dots 1]$, ahol az utolsó 1-es egy 1×1 -es egységmátrix.

(c) **Bináris $[7, 4, 3]_2$ Hamming-kód.** A (2) generátormátrix a (34) permutációval $[A|I]$ alakot ölt, amelyhez az $[I| -A^T]$ ellenőrző mátrix tartozik. Ezen a (34) permutáció inverze – ami önmaga – a következő mátrixot adja:

$$H = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 \end{bmatrix}. \quad (3)$$

(d) **Kiegészített bináris $[8, 4, 4]_2$ Hamming-kód.**

Az előzőhöz hasonlóan:

$$H = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 \end{bmatrix}$$

(e) **Ternér $[4, 2, 3]_3$ Hamming-kód.** $-1 = 2$ és $-2 = 1$ felhasználásával

$$H = \begin{bmatrix} 2 & 2 & 1 & 0 \\ 1 & 2 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

Egy \mathcal{C} lineáris kód **önortogonális**, ha $\mathcal{C}^\perp \geq \mathcal{C}$, és **önduális**, ha $\mathcal{C}^\perp = \mathcal{C}$.

3.15. feladat. A bináris ismétlődő kód és a $[7, 4]$ Hamming-kód önortogonális, míg a kiegészített $[8, 4]_2$ és a $[4, 2]_3$ Hamming-kódok önduálisak is.

3.16. feladat. Mutassuk meg, hogy egy önduális bináris kód minden kódszava páros súlyú, egy önduális ternér kód minden kódszavának 3-mal osztható a súlya. Mutassuk meg továbbá, hogy ha egy önduális bináris kódnak van olyan bázisa, amelyben minden kódszó súlya osztható 4-gyel, akkor minden kódszó súlya osztható 4-gyel.

3.17. feladat. A SET® nevű játék 81 olyan kártyából áll, melyek rajzolatán négy különböző tulajdonság 3-3 változata különböztethető meg. A négy tulajdonság: az ábra színe (piros, zöld, lila), a figurák száma (1, 2, 3), alakja (káró, kör, pikk), és a színezés telítettsége (üres, csíkos, teli). A négy tulajdonságot egy vektor 4 koordinátájának gondolva, a kártyák mindegyikének megfelel \mathbb{F}_3^4 egy eleme. A játék célja kártyák egy halmazából minél több ún. SET-et kiválasztani. A SET három olyan kártya, melyek minden tulajdonság szerint vagy azonosak, vagy különbözők. Például az alábbi öt kártya között két SET is található. A kártyák alatt az \mathbb{F}_3^4 -be való kódolásukat is megadjuk:

A	B	C	D	E
piros	piros	zöld	lila	lila
1	3	1	1	2
káró	kör	kör	pikk	kör
üres	csíkos	teli	csíkos	üres
0000	0211	1012	2021	2110

SET-et alkotnak az ACD és a BCE kártyahármasok. Például az ACD kártyák különböző színűek, azonos figuraszámúak, különböző figurák vannak rajtuk, és különböző a telítettségük is.

Megmutatható, hogy ki lehet választani a 81-ből 20 kártyát úgy, hogy ne legyen köztük SET, de 21-et már nem. Például az alábbi mátrix 20 oszlopa 20 ilyen kártya kódja:

$$M = \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 2 & 2 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 2 & 2 & 2 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 2 & 2 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 2 & 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 2 & 0 & 1 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 2 & 1 & 0 & 2 & 1 & 0 & 2 & 1 & 1 & 0 & 2 & 0 & 2 & 1 & 1 & 0 & 2 & 1 & 1 \end{bmatrix}$$

Konstruáljunk e táblázat felhasználásával egy $[20, 15, 4]_3$ kódot!

Megoldás. Három \mathbb{F}_3^4 -beli vektor pontosan akkor alkot SET-et, ha összegük a nullvektor, ugyanis $0 + 1 + 2 = 0$, $a + a + a = 0$ ($a = 0, 1, 2$), és más számháromas összege nem 0. Az M mátrixnak tehát nincs három oszlopa, melynek összege 0 lenne. Ez még nem jelenti, hogy bármely három oszlop független, de ha kiegészítjük M -et egy csupa-1-sorral, akkor semmilyen 3 oszlopvektor lineáris kombinációja nem lesz a 0-vektor, így az ezzel az 5×20 -as mátrixszal, mint ellenőrző mátrixszal képzett lineáris kód $[20, 15, 4]_3$ kód lesz. \square

3.5. Dekódolás, szindróma

Tegyük fel, hogy egy $c \in \mathcal{C}$ kódszó helyett egy $v = c + e$ érkezik, ahol e az ún. **hibavektor**. Mivel $cH^T = 0$, ezért

$$vH^T = (c + e)H^T = cH^T + eH^T = eH^T,$$

vagyis vH^T csak a hibavektortól függ, így e vektor jelzi a hibát, orvosi hasonlattal élve olyan, mint a szindróma, mely jelzi a betegséget. Az

$$s = vH^T$$

vektort **szindrómának** nevezzük. A szindróma arra is lehetőséget ad, hogy segítségével megbecsüljük a hibavektort, és így tippeljük az üzenetre. A ML becslésnél a minimális távolságú kódszóra tippelünk. Ha több kódszó is azonos távolságra van, véletlenül választunk közülük. A dekódolás módját egy táblázatba is foglalhatjuk, amit **standard elrendezési táblázatnak** nevezünk. Ennek első sorába a \mathcal{C} kódszavai vannak írva, és minden sorába \mathcal{C} egy mellékosztálya, azaz valamely e vektorral való eltoltja. Arra kell csak ügyelni, hogy minden sorban a legkisebb súlyú vektorok valamelyikét válasszuk e -nek. Világos, hogy egy mellékosztályhoz egyetlen szindróma tartozik, hisz bármely két $c_1, c_2 \in \mathcal{C}$ kódszóra $(c_1 + e)H^T = (c_2 + e)H^T = eH^T = s$. Így a táblázatnak q^{n-k} sora van, vagyis ennyi hibamintát tudunk javítani.

szindróma hiba				
$s_0 = 0$	$e_0 = c_0 = 0$	c_1	\dots	c_{q^k-1}
s_1	e_1	$c_1 + e_1$	\dots	$c_{q^k-1} + e_1$
\vdots	\vdots	\vdots	\vdots	\vdots
$s_{q^{n-k}-1}$	$e_{q^{n-k}-1}$	$c_1 + e_{q^{n-k}-1}$	\dots	$c_{q^k-1} + e_{q^{n-k}-1}$

3.18. példa (Táblázatos dekódolás). Tekintsük azt a kódot, melynek ellenőrző mátrixa

$$\begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 1 \end{bmatrix}$$

Adjuk meg egy standard elrendezési táblázatát. Hány ilyen különböző táblázat létezik, azaz hány különböző dekódolás?

- (1) Írjuk fel a táblázat első sorába $\mathcal{C} \subseteq \mathbb{F}_q^n$ kódszavait, elsőnek a 0-szót.
- (2) Válasszunk ki az \mathbb{F}_q^n megmaradt szavai közül a legkisebb súlyú e szót, és írjuk a hibaoszlopba. Adjuk ezt hozzá mindegyik kódszóhoz, és a $c + e$ összeget írjuk c oszlopába.
- (3) Ismételjük meg az előző lépést, amíg \mathbb{F}_q^n vektorai el nem fogynak.
- (4) Írjuk minden sor fejlécébe a sorhoz tartozó szindrómát.

szindróma	hiba			
000	00000	11110	10101	01011
100	10000	01110	00101	11011
010	01000	10110	11101	00011
001	00100	11010	10001	01111
111	00010	11100	10111	01001
101	00001	11111	10100	01010
110	11000	00110	01101	10011
011	01100	10010	11001	00111

A táblázatban félkövéren szedtük azokat a vektorokat, melyeket egy adott lépésben hibavektornak választhatunk. Így e kódnak 4 különböző ML-dekódolása lehetséges.

A standard elrendezési táblázat tulajdonságai tehát a következők:

1. A táblázat az \mathbb{F}_q^n vektortér q^n elemét tartalmazza, ezek q^k oszlopba és q^{n-k} sorba vannak rendezve. Minden sor fejlécébe az adott sorhoz tartozó szindróma kerül.
2. A táblázat minden sora a \mathcal{C} egy mellékosztálya, így az egy sorban lévő két vektor különbsége mindig kódvektor. Különböző sorok különböző mellékosztályok, amik így diszjunktak, de egy sorban sem lehet két azonos vektor, hisz $c_i + e_l = c_j + e_l$ esetén $c_i = c_j$ lenne, ami $i \neq j$ miatt nem lehetséges.
3. Minden sorban az első elem a legkisebb lehetséges súlyú, így e sorba azok a vektorok kerültek, amelyeket ezzel a vektorral, mint hibavektorral javítunk.

A táblázattal való dekódoláshoz valójában elég a fenti hibaoszlopa és a szindrómák oszlopa, ezt nevezzük szindrómatáblázatnak. Ekkor ugyanis egy tetszőleges v vektorra a táblázatból kikeressük az $s = vH^T$ szindrómához tartozó e hibavektort, és a $c = v - e$ kódszóra tippelünk.

Például a fenti kód szindrómatáblázata szindróma szerint rendezve:

szindróma	hiba
000	00000
001	00100
010	01000
011	01100
100	10000
101	00001
110	11000
111	00010

3.19. feladat. Határozzuk meg a 2.1. példabeli $[4, 2, 3]_3$ paraméterű Hamming-kód szindrómatáblázatát! Dekódoljuk a 2112 és az 1101 vektorokat!

3.6. Kód konstrukciója kódból

4. Hamming kód

4.1. A Hamming kód tulajdonságai

4.1. példa. Keressünk olyan 1-hibajavító lineáris \mathbb{F}_q feletti kódot, melyre k a lehető legnagyobb, ha a javításra használható jegyek $r = n - k$ száma, azaz a redundancia rögzítve van! Mutassuk meg, hogy e kód perfekt!

Megoldás. E kód H ellenőrző mátrixa $r \times n$ -es, a H^T mátrix i -edik sorvektorát jelölje h_i . Legfeljebb 1 hiba esetén az e hibavektor Hamming-súlya legfeljebb 1, így az $s = eH^T$ szindróma vagy a 0-vektor, vagy $e_i h_i$ valamely i -re, ahol e_i az e vektor egyetlen nem-0 koordinátája. Mivel e kód minimális távolsága 3, ezért a 3.9. tétel szerint H -nak bármely 1 és bármely 2 oszlopa lineárisan független (azaz nincs közöttük a 0-vektor, és egyik sem konstansszorosa a másiknak). Rögzített $r = n - k$ mellett k maximális, ha n maximális, és n maximális értéke $(q^r - 1)/(q - 1)$. Fogalmazhatunk úgy is, hogy e feltételeknek megfelelő H mátrixot úgy kapunk, ha az \mathbb{F}_q feletti $r - 1$ -dimenziós projektív tér pontjainak koordinátás alakját írjuk H oszlopaiba. Ha h_i első nem-0 koordinátája mindig 1, akkor az $s = e_i h_i$ szindróma első nem-0 koordinátája épp e_i , vagyis a szindrómából az e hibavektor azonnal leolvasható.

E kód perfekt, mert $n = (q^r - 1)/(q - 1)$, azaz $1 + n(q - 1) = q^{n-k}$, tehát a Hamming-korlátban egyenlőség áll. \square

4.2. definíció. Vegyünk egy olyan H mátrixot, melynek oszlopai között \mathbb{F}_q^r minden nemnulla vektorának pontosan egy nem nulla konstansszorosa szerepel. (Például ilyen az a mátrix, mely az összes olyan nemnulla oszlopvektorból áll, melynek utolsó nemnulla koordinátája 1.) Azt a kódot, melynek a H mátrix az ellenőrző mátrixa, r paraméterű \mathbb{F}_q feletti $H_{r,q}$ **Hamming-kódnak**, duálisát $S_{r,q}$ **szimplex kódnak** nevezzük. (Rögzített r és q esetén minden $H_{r,q}$ kód monomiálisan ekvivalens, hasonlóképp a szimplex kódok.)

4.3. tétel. A $H_{r,q}$ Hamming-kód

$$\left[\frac{q^r - 1}{q - 1}, \frac{q^r - 1}{q - 1} - r, 3 \right]_q$$

paraméterű perfekt kód, a $H_{2,q}$ kód $q > 2$ esetén $[n, n - 2, 3]_q$ paraméterű MDS-kód.

Bizonyítás. A Hamming-kód paraméterei a definícióból adódnak, $d = 3$, mert H -ban bármely két oszlop független, de van három összefüggő. A kód perfektségét beláttuk a 4.1. példában. Az $r = 2$ esetben a Singleton-korlát szerint $d \leq n - k + 1 = 3$, másrészt $d = 3$, így itt egyenlőség áll. \square

4.4. példa. Írjuk fel a $H_{2,3}$ és $H_{2,4}$ kódok ellenőrző és generátormátrixát!

Megoldás. A $q = 3$ esetben (felhasználva, hogy $-1 = 2$ és $-2 = 1$)

$$H = \left[\begin{array}{cc|cc} 1 & 1 & 1 & 0 \\ 1 & 2 & 0 & 1 \end{array} \right] \quad G = \left[\begin{array}{cc|cc} 1 & 0 & 2 & 2 \\ 0 & 1 & 2 & 1 \end{array} \right]$$

A $q = 4$ esetben legyenek a test elemei $0, 1, \alpha, \alpha + 1$, ahol az \mathbb{F}_2 fölött irreducibilis $\alpha^2 + \alpha + 1$ polinommal végezzük a testbővítést.

$$H = \left[\begin{array}{ccc|cc} 1 & 1 & 1 & 1 & 0 \\ 1 & \alpha & \alpha + 1 & 0 & 1 \end{array} \right] \quad G = \left[\begin{array}{ccc|cc} 1 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & \alpha \\ 0 & 0 & 1 & 1 & \alpha + 1 \end{array} \right]$$

4.5. feladat. Dekódoljuk a fogadott 12121212121 szót, ha a kód ellenőrző mátrixa

$$\left[\begin{array}{cccccccccccc|c} 1 & 0 & 1 & 2 & 0 & 1 & 2 & 0 & 1 & 2 & 0 & 1 & 2 \\ 0 & 1 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 2 & 2 & 2 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \end{array} \right].$$

4.6. példa. Az 1.4. példában n érme közül k méréssel keressünk egy hamisat. Mi lenne a mérések sorozata az $n = 12$, $k = 3$ esetben?

Megoldás. Írjuk fel a számokat -12 -től 12 -ig a 3-as számrendszerben a $\{-1, 0, 1\}$ jegyeket használva. Írjuk e számokat egy táblázatba:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Σ
3^0	1	-1	0	1	-1	0	1	-1	0	1	-1	0	0
3^1	0	1	1	1	-1	-1	-1	0	0	0	1	1	2
3^2	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	8

E táblázat a $H_{3,3}$ ternér Hamming-kód ellenőrző mátrixának első 12 oszlopa (egy jegycsere után). Sorösszegei nem nullák, de például a 8-, 9-, 10-, 12-dik oszlopok előjelét ellenkezőjére változtatva ez is elérhető:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Σ
3^0	1	-1	0	1	-1	0	1	1	0	-1	-1	0	0
3^1	0	1	1	1	-1	-1	-1	0	0	0	1	-1	0
3^2	0	0	0	0	1	1	1	-1	-1	-1	1	-1	0

Ezután megsorszámozzuk az érméket, és az i -edik mérés során a j -edik érmét aszerint kezeljük, hogy mi áll a táblázat i -edik sorának j -edik oszlopában. Ha ott

- 1 áll, a jobb serpenyőbe,
- -1 áll, a bal serpenyőbe,
- 0 áll, félre

tesszük. Ha nincs az érmék közt hamis, mindhárom mérés egyensúlyt mutat. Ha pl. az 5. érme nehezebb a többinél, az 1. és 2. mérésnél balra, a harmadiknál jobbra billen a mérleg, azaz egy $(-1, -1, 1)$ vektort kapunk, ami épp a táblázat 5. oszlopa. Ha a három eredmény: balra-egyensúly-jobbra, azaz a mérés eredménye $(-1, 0, 1)$, akkor a 8. érme hamis,

és könnyebb a többinél, mert a 8. oszlopban e vektor -1 -szerese szerepel.

Az 1.4. példabeli $n \leq (3^k - 1)/2$ becslésből $k = 3$ esetén $n \leq 13$ jön ki. Vajon 13 érméből is ki tudjuk választani a hamisat? Igen, ha mindazt a lehetőséget kihasználjuk, amit a bizonyítás nem zárt ki, például hogy egy érmét ketté vágjunk, vagy felhasználjunk egy további szabályos érmét. Keressünk ilyen megoldást! Viszont **nem** a válasz, ha a fentihez hasonló megoldást keresünk. \square

4.2. A szimplex kód tulajdonságai

A szimplex kód elnevezés onnan származik, hogy – mint a szimplex csúcsi – a kódszavak egyenlő távolságra vannak egymástól. Ez a távolság q^{r-1} . A 3.4. tétel szerint ezzel ekvivalens, hogy bármely nem nulla szó súlya q^{r-1} .

4.7. tétel (A szimplex kód egyenlő súlyú). *Egy $C \in S_{r,q}$ szimplex kód minden nemnulla kódszavának q^{r-1} a súlya.*

Bizonyítás. Legyen G a $C \in S_{r,q}$ egy generátormátrixa. Tegyük fel, hogy van olyan szó, amelynek súlya $> q^{r-1}$. Válasszunk olyan G -t a kódhoz, melynek első sorába ezt a kódszót írjuk, majd G minden oszlopát osszuk el az oszlop legfőbb elemével, ha az nem 0 vagy 1. Így egy ekvivalens kódot kapunk, melyben a skatulyaelv miatt van két azonos oszlop, hisz, $r - 1$ sorba legfeljebb q^{r-1} különböző vektor írható. Ez ellentmond annak, hogy e mátrixnak bármely két oszlopa lineárisan független, hisz a Hamming-kód minimális távolsága 3.

Tegyük fel, hogy van olyan szó, amelynek súlya $< q^{r-1}$. Az előzőekhez hasonlóan egy generátormátrix első sorába ezt e vektort írva, majd minden 0-kezdetű oszlopot leosztva az első nem nulla koordinátával, $(q^n - 1)/(q - 1) - q^{n-1} = q^{n-2} + \dots + q + 1$ darabnál több 0-kezdetű vektort kapunk, így ismét a skatulyaelv miatt van olyan i szám, hogy a pontosan i darab 0-val kezdődő vektorból q^{n-1-i} -nél több van, vagyis van köztük két azonos. \square

4.8. következmény. $S_{r,q}$ paraméterei

$$\left[\frac{q^r - 1}{q - 1}, r, q^{r-1} \right]_q.$$

4.9. feladat (Bináris Hamming kód dekódolása). A bináris Hamming-kód H ellenőrző mátrixát lexikografikusnak nevezzük, ha i -edik oszlopában az i szám bináris alakja szerepel (a legkisebb helyiértékű bittel az első sorban). Például $H_{3,2}$ lexikografikus ellenőrző mátrixa (3). Hogyan egyszerűsödik a szindróma dekódolás?

4.10. feladat (Kódtömörítés). Tegyük fel, hogy egy 40 jeles szavakból álló ternér kódot használunk, melyben mind a 3^{40} szó előfordulhat üzenetként, és ha az üzenet továbbításában egy jelhiba történik, azt a szövegkörnyezetet felhasználva még ki tudjuk javítani. Hogyan tudnánk ezt felhasználva információvesztés nélkül tömöríteni az üzenetet?

4.3. Bővített bináris Hamming-kód

A Hamming-kódból egy ellenőrző összeg hozzáadásával konstruált kódot **bővített Hamming-kódnak** vagy kiegészített Hamming-kódnak nevezzük. Jele $\text{EH}_{r,q}$. A bináris eset különösen érdekes.

4.11. tétel. Az $\text{EH}_{r,2}$ kód paraméterei $[2^r, 2^r - r - 1, 4]$. Ha egy bináris Hamming-kód ellenőrző mátrixa H , akkor az ellenőrző összeg első helyre írásával kapott bővített kód egyik ellenőrző mátrixa

$$\bar{H} = \left[\begin{array}{c|c} 1 & 11\dots 1 \\ \hline 0 & \\ \vdots & H \\ 0 & \end{array} \right]$$

Bizonyítás. A bővítés eggyel növeli n értékét, k pedig nem változik. A d érték is nő, mivel a minimális 3-súlyú szavak mindegyikéből 4-súlyú lesz. Így e kód paraméterei

$$[2^r, 2^r - r - 1, 4].$$

Legyen H egy bináris Hamming-kód egy tetszőleges ellenőrző mátrixa. Mivel H $r \times n$ -es, ezért a paraméterekből következően egy $(r+1) \times n$ -es mátrix lesz a bővített kód ellenőrző mátrixa. Elég tehát megmutatnunk, hogy \bar{H} sorai lineárisan függetlenek (ez nyilvánvaló), másrészt ha $c = (c_1, \dots, c_n)$ egy Hamming kódszó, azaz $cH = 0$, akkor a $\bar{c} = (\sum_{i=1}^n c_i, c_1, \dots, c_n)$ szóra $\bar{c}\bar{H} = 0$. Ez is nyilvánvaló, a \bar{c} -nek a \bar{H} sorvektoraival való szorzatára vagy a $cH = 0$ összefüggés vagy a $\sum_{i=1}^n c_i + c_1 + \dots + c_n = 0$ összefüggés használható. \square

Például $\text{EH}_{1,2}$, $\text{EH}_{2,2}$, $\text{EH}_{3,2}$, $\text{EH}_{4,2}$ egy-egy ellenőrző mátrixa a Hamming-kód lexikografikus ellenőrző mátrixból konstruálva:

$$\left[\begin{array}{c|c} 1 & 1 \\ \hline 0 & 1 \end{array} \right] \left[\begin{array}{c|ccc} 1 & 1 & 1 & 1 \\ \hline 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 \end{array} \right] \left[\begin{array}{c|ccccccc} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ \hline 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 \end{array} \right] \quad (4)$$

$$\left[\begin{array}{c|cccccccc} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ \hline 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \end{array} \right] \left[\begin{array}{cccccccc} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \end{array} \right]$$

4.4. Elsőrendű bináris Reed–Muller-kód

A bővített bináris $\text{EH}_{m,2}$ Hamming-kód duálisát elsőrendű **Reed–Muller-kódnak** nevezzük, jelölése $\text{RM}_{1,m}$. (Mivel itt az m paraméter már nem a redundanciát jelenti, nem az r betűt használjuk.) Kis m -ek esetei: $\text{RM}_{1,1} = \mathbb{F}_2^2$, $\text{RM}_{1,2}$ = a 4-hosszú paritásellenőrző kód, $\text{RM}_{1,3} = \text{EH}_{3,2}$, mert önduális. Az $\text{RM}_{1,5}$ kód érdekessége, hogy 1969-ben ezt használta a Mariner 6 és 7 a Marsról készült képek továbbításánál.

A (4) mátrixai tehát generátormátrixai e kódoknak. Ezek rekurzív tulajdonsága leolvasható e mátrixokról, ha másként blokkosítjuk:

$$\left[\begin{array}{c|c} 1 & 1 \\ \hline 0 & 1 \end{array} \right] \left[\begin{array}{c|cc} 1 & 1 & 1 \\ \hline 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{array} \right] \left[\begin{array}{c|cccc|cccc} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ \hline 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 \end{array} \right] \quad (5)$$

$$\left[\begin{array}{c|cccccccc|cccccccc} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ \hline 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \end{array} \right]$$

A rekurzív összefüggés tehát:

$$H_0 = [1], \quad H_m = \left[\begin{array}{c|c} H_{m-1} & H_{m-1} \\ \hline 00\dots 0 & 11\dots 1 \end{array} \right]$$

4.12. tétel. Az $\text{RM}_{1,m}$ kód bináris $[2^m, m+1, 2^{m-1}]_2$ -kód.

Bizonyítás. Az $n = 2^m$, $k = m+1$ világos a definícióból. Az $\text{RM}_{1,m}$ kód generátormátrixának konstrukciójából következik, hogy az $S_{m,2}$ kód kódszavai egy vezető 0-val, valamint ezek komplementerei (az $111\dots 1$ vektorral való összeg miatt) mind kódszavak, ezzel viszont meg is kaptuk mind a 2^{m+1} kódszót. E szavak súlya a $000\dots 0$ és az $111\dots 1$ kódszavakat kivéve 2^{m-1} . \square

Az $\text{RM}_{1,m}$ kód is ekvidisztáns, hisz – a komplementer vektorpárokat kivéve – bármely két szó távolsága 2^{m-1} .

4.5. Hadamard dekódolás

Végezzük el az $\text{RM}_{1,m}$ kód szavain az alábbi $\mathbb{F}_2 \rightarrow \mathbb{R}$ jelcserét: $0 \mapsto 1, 1 \mapsto -1$. A c kódszó képét jelölje $c^\pm \in \{1, -1\}^n$, az így kapott kódot $\text{RM}_{1,m}^\pm$.

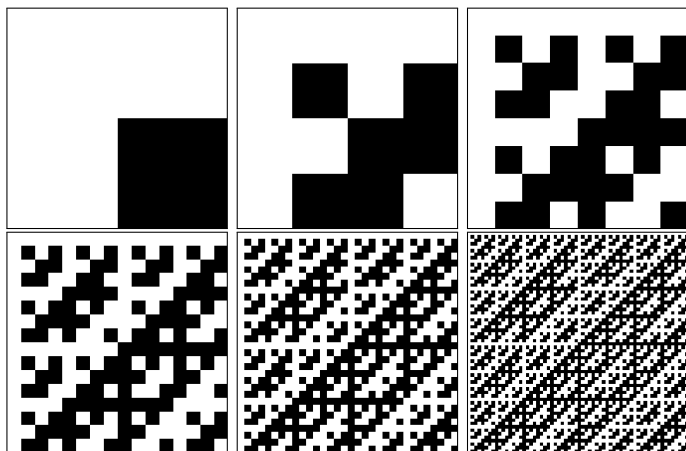
4.13. lemma. $\text{RM}_{1,m}^\pm$ kódszavaira igazak az alábbiak:

- Ha $c^\pm \in \text{RM}_{1,m}^\pm$, akkor $-c^\pm \in \text{RM}_{1,m}^\pm$, így a kód 2^{m+1} szava indexelhető úgy, hogy $c_i^\pm = -c_j^\pm$, ha $j = i + 2^m$.
- Ha $c_i^\pm, c_j^\pm \in \text{RM}_{1,m}^\pm$, akkor

$$c_i^\pm \cdot c_j^\pm = \begin{cases} 2^m & \text{ha } c_i^\pm = c_j^\pm \\ -2^m & \text{ha } c_i^\pm = -c_j^\pm \\ 0 & \text{ha } c_i^\pm \neq \pm c_j^\pm. \end{cases}$$

Bizonyítás. A csupa-1 kódszóra $(1+c)^\pm = -c^\pm$, ami igazolja az első állítást.

Ha $x^\pm, y^\pm \in \{1, -1\}^n$ két tetszőleges ± 1 -vektor, akkor $x^\pm \cdot y^\pm = n - 2 d_H(x^\pm, y^\pm)$, ugyanis a skaláris szorzat megegyezik azon koordináták száma, ahol a két kód megegyezik ($n - d_H(x^\pm, y^\pm)$), mínusz azon koordináták száma, ahol különböznek ($d_H(x^\pm, y^\pm)$). Az $x^\pm = c_i^\pm, y^\pm = c_j^\pm, c_i^\pm = c_j^\pm, c_i^\pm = -c_j^\pm$ esetben $d_H(x^\pm, y^\pm) = n/2$, ami bizonyítja a második állítást. \square

3. ábra. A 4.14. feladatban konstruált Hadamard mátrixok ábrázolása az $1 \mapsto$ fehér, $-1 \mapsto$ fekete megfeleletéssel.

A lemma szerinti indexeléssel készítsünk egy M mátrixot az $\text{RM}_{1,m}^{\pm}$ kód első 2^r szavából. Például az $\text{RM}_{1,2}^{\pm}$ kódnál az (5)-beli generátormátrixából kiindulva, és az 1-vektor helyett a 0-vektort használva:

$$G = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} \implies \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} \implies \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & -1 & 1 & -1 \\ 1 & 1 & -1 & -1 \\ 1 & -1 & -1 & 1 \end{bmatrix} \implies M = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & -1 & 1 & -1 \\ 1 & 1 & -1 & -1 \\ 1 & -1 & -1 & 1 \end{bmatrix}$$

Mivel így egyik kódszó ellentettje sem szerepel e mátrix soraiban, ezért fennáll az $MM^T = nI$ összefüggés.

Azokat az $n \times n$ -es ± 1 -mátrixokat, melyek eleget tesznek az

$$MM^T = nI_n \quad (6)$$

összefüggésnek, n -edrendű **Hadamard-mátrixoknak** nevezük.

4.14. feladat. Ha M_n egy n -edrendű Hadamard mátrixot jelöl, akkor

1. $n = 1$, $n = 2$ vagy $n \equiv 0 \pmod{4}$.
2. $M_n \otimes M_m$ egy nm -rendű Hadamard-mátrix (\otimes a Kronecker-szorzatot jelöli).
3. Ha $M_2 = \begin{bmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{bmatrix}$, akkor a rekurzív $M_{2^n} = M_2 \otimes M_{2^{n-1}}$ összefüggés Hadamard-mátrixokat ad (ld. a 3. ábrát).

Az mindmáig nyitott kérdés, hogy milyen n -ekre létezik n -edrendű Hadamard-mátrix. Sejtés, hogy minden 4-gyel osztható értékre létezik. 1000 alatti eldöntetlen értékek: 668, 716, 892.

Mivel $x^{\pm} \cdot y^{\pm} = n - 2d_H(x^{\pm}, y^{\pm})$, ezért a ML-dekódolás azzal ekvivalens, hogy egy fogadott x szó ahhoz az c kódszóhoz van legközelebb, mellyel vett skaláris szorzata maximális abszolút értékű. A Hadamard-dekódolás az az eljárás,

melyben a fogadott x szóhoz az M mátrixnak azt a sorát választjuk, amellyel vet skaláris szorzata maximális abszolút értékű, azaz amely az Mx^T legnagyobb abszolút értékű koordinátájához tartozik.

Például legyen a fogadott vektor $x = (-1, -1, -1, 1, 1, 1, -1, -1)$. Ekkor az M_8x^T legnagyobb abszolút értékű koordinátája a 7-dik, és negatív előjelű:

$$\begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & -1 & 1 & -1 & 1 & -1 & 1 & -1 \\ 1 & 1 & -1 & -1 & 1 & 1 & -1 & -1 \\ 1 & -1 & -1 & 1 & 1 & -1 & -1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 1 & -1 & -1 & -1 & -1 \\ 1 & -1 & 1 & -1 & -1 & 1 & -1 & 1 \\ 1 & 1 & -1 & -1 & -1 & -1 & 1 & 1 \\ 1 & -1 & -1 & 1 & -1 & 1 & 1 & -1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1 \\ 1 \\ 1 \\ -1 \\ -1 \\ -1 \\ 1 \\ 1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 2 \\ 2 \\ -2 \\ -2 \\ 2 \\ 2 \\ 6 \\ -2 \end{bmatrix}$$

Ezért az M 7-dik sorvektorának -1 -szerese lesz x Hadamard-dekódoltja, azaz a

$$c_{7+8} = c_{15} = (-1, -1, 1, 1, 1, 1, -1, -1)$$

kódszó. E módszer lágy dekódolásnál is ugyanúgy használható (azaz amikor nem a dekóder által meghatározott jelet, hanem a demodulátor által nyújtott, bizonytalanabb értéket kapjuk vissza). Például ha az $y = (-1.3, 0.1, 0, 0.6, 1.6, -1.1, 0.2, 0.1)$ vektort mérjük a csatornán, az $My^T = (0.2, 0.8, -1.6, 1.8, -1.4, -4.8, -2.0, -3.4)$ alapján a 6-dik sor ellentettje a legvalószínűbb üzenet.

4.15. feladat. Az r -edrendű $\text{RM}_{r,m}$ Reed-Muller-kód.....

5. Ciklikus kód

5.1. Alapfogalmak

5.1. definíció. A \mathcal{C} lineáris kód **ciklikus**, ha bármely $c = (c_0, \dots, c_{n-1}) \in \mathcal{C}$ esetén $\vec{c} = (c_{n-1}, c_0, \dots, c_{n-2}) \in \mathcal{C}$.

Könnyen ellenőrizhető, hogy az ismétlődő kód és a nullösszegű kód ciklikus, és hogy a $H_{3,2}$ Hamming kód megfelelő koordinátacserével ciklikussá tehető.

A ciklikusság és a linearitás független egymástól. Például a $\{000, 110, 101, 011, 111\}$ kódban minden szó ciklikus eltoltja is kódszó, de e kód nem lineáris.

Használjuk a kölcsönösen egyértelmű

$$a = (a_0, \dots, a_{n-1}) \in \mathbb{F}_q^n \leftrightarrow a(x) = a_0 + \dots + a_{n-1}x^{n-1} \in \mathbb{F}_q[x]_n$$

megfeleltetést. Az $a(x)$ az a vektorhoz (szóhoz) rendelt polinom, a az $a(x)$ polinomhoz rendelt szó. A $c \leftrightarrow c(x)$ hozzárendeléssel azonosítjuk a kódszavak e két megadását, amit a $c(x) \in \mathcal{C}$ jelöléssel is kifejezünk.

Ha $\vec{c} = (c_{n-1}, c_0, \dots, c_{n-2})$, akkor a hozzárendelt polinom $\vec{c}(x) = c_{n-1} + c_0x + \dots + c_{n-2}x^{n-1} = xc(x) - c_{n-1}(x^n - 1)$ azaz

$$\vec{c}(x) = xc(x) \pmod{(x^n - 1)}.$$

Ennek alapján tetszőleges $f(x) \in \mathbb{F}_q[x]$ polinomra $f(x) \in \mathcal{C} \pmod{x^n - 1}$ azt jelöli, hogy $f(x) \pmod{x^n - 1}$ hozzárendelt kódszava \mathcal{C} -ben van. Elegánsabb, ha úgy tekintünk a kódra, hogy $\mathcal{C} \subseteq \mathbb{F}_q[x]/(x^n - 1)$. Például a bináris $\mathcal{C} = \{000, 110, 101, 011, 111\}$ kódra $1 + x^4 \in \mathcal{C} \pmod{x^3 - 1}$, mert $1 + x^4 = 1 + x \pmod{x^3 - 1}$, amihez az 110 szó tartozik.

5.2. tétel. Legyen $\mathcal{C} \neq \{0\}$ egy \mathbb{F}_q fölötti n -hosszú ciklikus kód.

1. Egyetlen minimális fokú $g(x) \in \mathcal{C}$ főpolinom létezik, és erre

$$\mathcal{C} = \{f(x)g(x) : f(x) \in \mathbb{F}_q[x]_{n-r}\},$$

ahol $r = \deg g(x)$.

2. $k = n - r$.
3. $g(x) \mid x^n - 1$ az $\mathbb{F}_q[x]$ -ben, azaz van olyan $h(x) \in \mathbb{F}_q[x]_n$, hogy $g(x)h(x) = x^n - 1$.

Bizonyítás. Először belátjuk, hogy $\pmod{x^n - 1}$ polinomok ideált alkotnak: \mathcal{C} ciklikus $\rightsquigarrow x^i c(x) \in \mathcal{C} \pmod{x^n - 1}$, \mathcal{C} lineáris $\rightsquigarrow \sum a_i x^i c(x) \in \mathcal{C} \pmod{x^n - 1}$, $\rightsquigarrow \forall a(x) \in \mathbb{F}_q[x] : a(x)c(x) \in \mathcal{C} \pmod{x^n - 1}$.

Mivel $\mathcal{C} \neq \{0\}$, van (legalább) egy minimális fokú 1-főegyütthatójú kódpolinom, legyen egy ilyen $g(x)$, foka legyen r . Az előzőek szerint minden $f(x) \in \mathbb{F}_q[x]_{n-r}$ polinomra $f(x)g(x) \in \mathcal{C}$. Megmutatjuk egyrészt, hogy g egyértelmű, másrészt, hogy minden $c(x) \in \mathcal{C}$ polinomhoz van olyan $f(x) \in \mathbb{F}_q[x]_{n-r}$, hogy $f(x)g(x) = c(x)$.

$g(x)$ egyértelmű, hisz ha létezne egy $g'(x) \neq g(x)$ főpolinom is, akkor $g(x) - g'(x) \neq 0$ kisebb fokú lenne, ami ellentmondás. (Tudjuk, az $\mathbb{F}[x]$ polinomgyűrű főideálgyűrű.)

Legyen $c(x) \in \mathcal{C}$. Ekkor létezik olyan $f(x)$ és $s(x)$ polinom, hogy $c(x) = f(x)g(x) + s(x)$, és $\deg s(x) < \deg g(x) = r$. Mivel $s(x) = c(x) - f(x)g(x)$ és a jobb oldal \mathcal{C} -beli, ezért $s(x)$ is, ami csak akkor lehet, ha $s(x) = 0$ és $c(x) = f(x)g(x)$.

A \mathcal{C} ideál altér is, melynek dimenziója a konstrukcióból leolvasható: $n - r$.

A fentihez hasonló érveléssel: egyértelműen létezik olyan $h(x)$ és $s(x)$ polinom, hogy $\deg s(x) < \deg g(x)$, és $x^n - 1 = h(x)g(x) + s(x)$. Ekkor $s(x) \equiv (-h(x))g(x) \pmod{x^n - 1}$, azaz $s(x) \in \mathcal{C}$, ami a fokszáma miatt csak $s(x) = 0$ esetén lehetséges. \square

A tételbeli $g(x)$ polinomot a \mathcal{C} lineáris ciklikus kód **generátorpolinomjának**, a $h(x)$ polinomot **ellenőrző polinomjának** nevezzük.

A fenti tétel kiterjeszthető a nullvektorból álló $\mathcal{C} = \{0\}$ kódra is azzal a megállapodással, hogy ekkor $x^n - 1$ a generátorpolinom.

5.3. tétel.

5.4. példa. Soroljuk fel az összes 4- és 7-hosszú bináris, ciklikus kódot!

Megoldás. A 4-hosszú kódok generátorpolinomjai osztói az $x^4 - 1 = x^4 + 1 = (x + 1)^4$ polinomnak.

$g(x)$	$ \mathcal{C} $	kód
1	16	\mathbb{F}_2^4
$x + 1$	8	{1100*, 1010*, 0000, 1111}
$x^2 + 1$	4	{1010*, 0000, 1111}
$x^3 + x^2 + x + 1$	2	{1111, 0000}
$x^4 + 1$	1	{0000}

A 7-hosszú kódok generátorpolinomjai osztói az $x^7 - 1 = x^7 + 1 = (x + 1)(x^3 + x + 1)(x^3 + x^2 + 1)$ polinomnak.

$g(x)$	$ \mathcal{C} $	kód
1	128	\mathbb{F}_2^7
$x + 1$	64	paritásellenőrző kód
$x^3 + x + 1$	16	[7, 4] Hamming-kód
$x^3 + x^2 + 1$	16	[7, 4] Hamming-kód
$x^4 + x^3 + x^2 + 1$	8	[7, 3] sziplex kód
$x^4 + x^2 + x + 1$	8	[7, 3] sziplex kód
$x^6 + x^5 + x^4 + x^3 + x^2 + x + 1$	2	ismétlő kód
$x^7 + 1$	1	{0000000}

\square

5.5. tétel. Ha \mathcal{C} egy ciklikus n -hosszú kód, akkor

$$\mathcal{C} = \{c(x) \in \mathbb{F}_q[x]_n : c(x)h(x) \equiv 0 \pmod{x^n - 1}\}.$$

Bizonyítás. \subseteq : $c(x) \in \mathcal{C} \iff \exists f(x) : c(x) = f(x)g(x) \rightsquigarrow c(x)h(x) = f(x)g(x)h(x) = f(x)(x^n - 1) \equiv 0 \pmod{x^n - 1}$.

\supseteq : $c(x) \in \mathbb{F}_q[x]_n \rightsquigarrow c(x)h(x) = f(x)(x^n - 1) = f(x)g(x)h(x) \rightsquigarrow c(x)h(x) = (c(x) - f(x)g(x))h(x) = 0$, de $h(x) \neq 0 \rightsquigarrow c(x) = f(x)g(x)$. \square

5.2. Generátormátrixok

Világos, hogy a $g(x) = g_0 + \dots + g_r x^r$ generátorpolinomú kód generátormátrixa

$$\begin{bmatrix} g_0 & g_1 & \dots & g_{r-1} & g_r & 0 & \dots & \dots & 0 \\ 0 & g_0 & g_1 & \dots & g_{r-1} & g_r & 0 & \dots & 0 \\ \vdots & \ddots & \ddots & \ddots & \dots & \ddots & \ddots & \ddots & \vdots \\ 0 & \dots & 0 & g_0 & g_1 & \dots & g_{r-1} & g_r & 0 \\ 0 & \dots & \dots & 0 & g_0 & g_1 & \dots & g_{r-1} & g_r \end{bmatrix} \quad (7)$$

ugyanis e mátrix valóban $n - k$ rangú, hisz $g_r = 1$, $(n - k) \times n$ -es, és sorvektorai kódszavak. Ezt nevezik **ciklikus generátormátrixnak**. Sorlépcsős alakú, mivel $g(x)h(x) = x^n - 1$ miatt $g_0 h_0 = g(0)h(0) = 0^n - 1 = -1$, így $g_0 \neq 0$.

Például az $x^3 + x^2 + 1$ generátorpolinomú [7, 4]-kód és az $x^4 + x^2 + x + 1$ generátorpolinomú [7, 3]-kód generátormátrixai:

$$\begin{bmatrix} 1 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 \end{bmatrix}, \quad \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 0 & 1 \end{bmatrix} \quad (8)$$

A ciklikus kódok másik szép tulajdonsága, hogy a ciklikus mátrix sorlépcsős alakú, így első k oszlopa lineárisan független, azaz a kódhoz van szisztematikus kódolás, és így standard alakú generátormátrix is.

5.6. tétel. *Egy \mathcal{C} ciklikus lineáris kód*

$$m = (m_0, \dots, m_{k-1}) \mapsto (m_0, \dots, m_{k-1}, -s_0, \dots, -s_{r-1})$$

standard kódolásának maradék r koordinátája az $x^r m(x)$ polinom $g(x)$ -szel való maradékos osztásából kapott $s(x) = \sum_{i=0}^{r-1} s_i x^i$ maradék együtthatóiból áll.

Bizonyítás. A maradékos osztás legyen $x^r m(x) = f(x)g(x) + s(x)$, ahol $\deg s(x) < r$. Ebből

$$f(x)g(x) = x^r m(x) - s(x) \leftrightarrow (-s_0, \dots, -s_{r-1}, m_0, \dots, m_{k-1})$$

ami \mathcal{C} -beli, és ennek k -szoros ciklikus eltoltja, ami ugyan-csak \mathcal{C} -beli, épp az m üzenet keresett szisztematikus kódolása. \square

5.7. példa. Határozzuk meg az $x^3 + x^2 + 1$ generátorpolinomú $[7, 4]$ -kód és az $x^4 + x^2 + x + 1 = (x+1)(x^3 + x^2 + 1)$ generátorpolinomú $[7, 3]$ -kód standard generátormátrixát, majd bizonyítsuk, hogy a kódok egymás duálisai.

1. megoldás. A (8) generátormátrixáiból elemi sorműveletekkel megkapható a standard generátormátrix:

$$\begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 \end{bmatrix}, \quad \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 0 & 1 \end{bmatrix}.$$

Ha a második kódot az utolsó három oszlopra szisztematizáljuk, akkor a

$$\begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 1 & 0 & 1 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

mátrixot kapjuk, ami bizonyítja, hogy az $x^3 + x^2 + 1$ generátorpolinomú és az $x^4 + x^2 + x + 1 = (x+1)(x^3 + x^2 + 1)$ generátorpolinomú kódok duálisai egymásnak. (Ez meglepő, mert talán azt várnánk, hogy ha $g(x)h(x) = x^n - 1$, akkor a $g(x)$ és $h(x)$ generátorpolinomú kódok legyenek egymás duálisai, de ez a sejtés nem teljesül.)

2. megoldás. A standard generátormátrix sorai megkaphatók a standard bázis kódolásával. Ezt az 5.6. tétel szerint az $x^r x^i$ ($i = 0, \dots, k-1$) polinomok $g(x)$ -szel való osztási maradékából kapjuk. Például az $x^3 + x^2 + 1$ generátormátrixának harmadik sorában a 0010 üzenet, azaz az x^2 üzenetpolinom kódja szerepel. Az $x^3 x^2 = (x^3 + x^2 + 1)(x^2 + x + 1) + (x+1)$ maradékos osztás maradéka $x+1$, azaz a maradék koordináták 110, így a mátrix harmadik sora 0010110. \square

5.3. Fordított kód

Ciklikus kóddal ekvivalens kód nem szükségképp ciklikus. Pl. a 70 darab $[7, 4]$ Hamming-kódból csak kettő ciklikus, és ezek a kódszavak megfordításával kaphatók meg egymásból.

A \mathcal{C} kódból a koordináták sorrendjének megfordításával kapott \mathcal{C}^- kódot **fordított kódnak** nevezzük. Ez olyan koordinátapermutáció, amely ciklikus kódot ciklikusba visz.

Egy tetszőleges m -edfokú $a(x)$ polinom fordítottján az

$$a^-(x) = \sum_{i=0}^m a_{m-i} x^i = x^m a(x^{-1})$$

polinomot értjük. Így ha a $c = (c_0, \dots, c_{n-1}) \in \mathcal{C}$ szóhoz rendelt polinom $c(x)$, akkor a $c^- = (c_{n-1}, \dots, c_0) \in \mathcal{C}^-$ fordított szóhoz rendelt polinom

$$c^-(x) = \sum_{i=0}^{n-1} c_{n-1-i} x^i = x^{n-1} c(x^{-1}).$$

5.8. állítás. *Ha a ciklikus \mathcal{C} kód egy generátorpolinomja $g(x)$, akkor a $g_0^{-1} g^-(x)$ polinom a \mathcal{C}^- kódot generálja.*

Bizonyítás. A (7) ciklikus generátormátrixból a sorok nem-nulla részének megfordításával kapott alábbi mátrix a \mathcal{C}^- generátormátrixa:

$$\frac{1}{g_0} \begin{bmatrix} g_r & g_{r-1} & \dots & g_1 & g_0 & 0 & \dots & \dots & 0 \\ 0 & g_r & g_{r-1} & \dots & g_1 & g_0 & 0 & \dots & 0 \\ \vdots & \ddots & \ddots & \ddots & \dots & \ddots & \ddots & \ddots & \vdots \\ 0 & \dots & 0 & g_r & g_{r-1} & \dots & g_1 & g_0 & 0 \\ 0 & \dots & \dots & 0 & g_r & g_{r-1} & \dots & g_1 & g_0 \end{bmatrix}$$

Mivel $g_r = 1$, ezért e mátrix sorai függetlenek, mindegyikük a \mathcal{C}^- kódból való, és a sorok száma a kód dimenziójával megegyezik, így e mátrix valóban a $g_0^{-1} g^-(x)$ főpolinomhoz tartozó generátormátrix. \square

5.4. Ciklikus kód duálisai

Jellemezzük ciklikus kód duálisát. Ehhez a fordított kódot használjuk.

5.9. tétel. *Ciklikus kód duálisai ciklikus. Ha az n -hosszú \mathcal{C} ciklikus kód ellenőrző mátrixa $h(x)$, akkor \mathcal{C}^\perp generátormátrixa $h_0^{-1} h^-(x)$.*

Bizonyítás. A duális kód ciklikussága triviális. Legyen $g(x)$ és $h(x)$ a \mathcal{C} kód generátor- és ellenőrző mátrixa (tehát $g(x)h(x) = x^n - 1$), és legyen a $h(x)$ által generált kód \mathcal{D} . Így

$$\begin{aligned} \mathcal{C} &= \{a(x)g(x) : a(x) \in \mathbb{F}_q[x]_{n-r}\}, \\ \mathcal{D} &= \{b(x)h(x) : b(x) \in \mathbb{F}_q[x]_r\}. \end{aligned}$$

Legyen $c \in \mathcal{C}$, $d \in \mathcal{D}$ két kódszó, és a hozzájuk rendelt polinomok $c(x) = a(x)g(x)$, $d(x) = b(x)h(x)$. Ekkor

$c(x)d(x) = a(x)g(x)b(x)h(x) = a(x)b(x)(x^n - 1)$. Mivel $\deg a(x) \leq n-r-1$ és $\deg b(x) \leq r-1$, ezért $\deg(a(x)b(x)) \leq n-r-1+r-1 = n-2$, így $c(x)d(x)$ -ben x^{n-1} együtthatója 0, azaz

$$0 = \sum_{i=0}^{n-1} c_i d_{n-1-i} = (c_0, \dots, c_{n-1}) \cdot (d_{n-1}, \dots, d_0) = c \cdot d^-$$

Eszerint \mathcal{C} minden kódszava merőleges \mathcal{D}^- minden kódszavára, tehát $\mathcal{D}^- \subseteq \mathcal{C}^\perp$. Másrészt $\dim \mathcal{C}^\perp = r = \deg h^-(x) = \dim \mathcal{D}^-$, tehát $\mathcal{C}^\perp = \mathcal{D}^-$. \square

Az 5.7. példa duális kódjainak generátorpolinomjai a $g(x) = x^4 + x^2 + x + 1 = (x+1)(x^3 + x^2 + 1)$ és $h(x) = x^3 + x + 1$ jelölésekkel $g(x)$ és $h^-(x) = x^3 h(x^{-1}) = x^3(x^{-3} + x^{-1} + 1) = 1 + x^2 + x^3$.

A. Függelék: Véges testek

Véges test Ha egy \mathbb{F} testnek véges sok eleme van, **véges testnek** nevezzük. Ekkor létezik egy legkisebb pozitív p egész, hogy p darab 1-es összege 0, ezt a p számot nevezzük a test **karakterisztikájának**. Véges test karakterisztikája prímszám. A test p különböző eleme előáll az 1 ismételt összeadásával: $0, 1, 2 = 1 + 1, \dots, p-1 = 1 + \dots + 1$. Ezek az elemek az \mathbb{F} test egy résztestét alkotják, mely izomorf a modulo p maradékosztálytesttel, és amelyet a test prímtestének nevezünk, és \mathbb{F}_p -vel jelölünk. \mathbb{F} egyúttal egy \mathbb{F}_p fölötti végesdimenziós vektortér is, így elemeinek száma $q = p^r$ valamilyen pozitív egész r -re. q elemű test izomorfia erejéig csak egy van, ezt \mathbb{F}_q jelöli.

Véges test additív és multiplikatív csoportja \mathbb{F}_q additív csoportja az előbbieket szerint p -csoport (minden elem additív rendje p), a test multiplikatív \mathbb{F}_q^* csoportja $q-1$ -edrendű ciklikus. Az \mathbb{F}_q^* csoport generátorelemeit, azaz $q-1$ -edrendű elemeit a test **primitív elemeinek** nevezzük. Ha g egy primitív elem, akkor

$$\mathbb{F}_q = \{0, 1 = g^0, g, g^2, \dots, g^{q-2}\}.$$

Egy $e \in \mathbb{F}_q$ elemet n -edik egységgyöknek nevezünk, ha $e^n = 1$ és **primitív n -edik egységgyöknek**, ha $e^m \neq 1$ semmilyen $m < n$ esetén. \mathbb{F}_q -ban pontosan akkor van primitív n -edik egységgyök, ha $n \mid q-1$. Egyik ilyen egységgyök $g^{(q-1)/n}$, ahol g primitív elem.

Egy $\alpha \in \mathbb{F}_q$ elem rendje az a legkisebb pozitív n egész, melyre $\alpha^n = 1$. Jele $\text{ord}(\alpha)$.

Az \mathbb{F}_q test bármely α elemére $\text{ord}(\alpha) \mid q-1$, és ha valamely $m > 0$ egészre $\alpha^m = 1$, akkor $\text{ord}(\alpha) \mid m$. Például ha g jelöli \mathbb{F}_{16} egy primitív elemét, akkor $\alpha = g^6$ rendje 5, mert $\alpha^2 = g^{12}$, $\alpha^3 = g^{6 \cdot 3} = g^3$, $\alpha^4 = g^{24} = g^9$, és végül $\alpha^5 = g^{30} = 1$. E testben másodrendű elem nincs, mert $2 \nmid 15$.

Ha $m \mid q-1$, akkor az m -edrendű elemek száma \mathbb{F}_q -ban $\varphi(m)$, speciálisan a primitív elemek száma $\varphi(q-1)$.

Az $\mathbb{F}_q[x]$ polinomgyűrű Az $\mathbb{F}_q[x]$ polinomgyűrű euklideszi gyűrű, mert létezik rajta egy euklideszi norma, azaz egy olyan φ függvény, hogy bármely két $a(x), b(x) \in \mathbb{F}_q[x]$ polinomhoz van olyan $q(x)$ és $r(x)$ polinom, hogy $a(x) = b(x)q(x) + r(x)$, ahol $\varphi(r(x)) < \varphi(b(x))$. Itt φ a polinom fok. Az $f(x) \in \mathbb{F}_q[x]$ polinomot **irreducibilisnek** nevezzük, ha nincs nemtriviális $\mathbb{F}_q[x]$ -beli tényezőkre bontása, azaz nem konstans, és nem bomlik fel alacsonyabb fokú polinomok szorzatára. Minden euklideszi gyűrű, főideálgyűrű, ezért $\mathbb{F}_q[x]$ is, tehát minden ideált egyetlen polinom generál. Az $f(x)$ polinom által generált ideált ($f(x)$) jelöli. Főideálgyűrűkben igaz a számelmélet alaptétele, tehát $\mathbb{F}_q[x]$ minden polinomja skalárszorozótól és sorrendtől eltekintve egyértelműen előáll irreducibilis polinomok szorzataként. Polinom irreducibilitásának eldöntésére vannak hatékony algoritmusok. Az elsőfokú polinom mindig irreducibilis, a másod- és harmadfokú pontosan akkor irreducibilis, ha nincs gyöke.

Euklideszi algoritmus Az $\mathbb{F}_q[x]$ gyűrűben bármely két $a(x), b(x)$ polinomnak egyértelműen létezik az $(a(x), b(x))$ kitüntetett közös osztója, mely az a főpolinom, amely közös osztó, és minden közös osztónak többszöröse. A legnagyobb közös osztó elnevezés is használatos, mivel nincs ennél nagyobb fokú közös osztó. A kitüntetett közös osztó meghatározására az euklideszi algoritmust használhatók, mellyel azok az $s(x), t(x)$ polinomok is meghatározhatók, melyre

$$a(x)s(x) + b(x)t(x) = (a(x), b(x)).$$

Véges test konstrukciója \mathbb{F}_p a modulo p maradékosztálytest. Legyen

$$a(x) = x^r + a_{r-1}x^{r-1} + \dots + a_1x + a_0 \in \mathbb{F}_p[x].$$

Az $\mathbb{F}_p[x]/(a(x))$ faktorgyűrű (maradékosztály-gyűrű) pontosan akkor test, ha $a(x)$ irreducibilis polinom, és ekkor megegyezik az \mathbb{F}_q testtel, ahol $q = p^r$. Jelölje α az $x + (a(x))$ maradékosztályt. Erre $a(\alpha) = 0$ az $\mathbb{F}_p[x]/(a(x))$ maradékosztálytestben. Így a test elemeit az r -nél kisebb fokú $b_{r-1}\alpha^{r-1} + \dots + b_1\alpha + b_0$ alakú polinomok reprezentálják. Az összeadás köztük a szokásos, a szorzás a polinomszorzat modulo $a(\alpha)$, amit a gyakorlatban az $\alpha^r = -a_{r-1}\alpha^{r-1} - \dots - a_1\alpha - a_0$ helyettesítéssel érhetünk el. Az elemek egy másik reprezentációjában \mathbb{F}_q -t \mathbb{F}_p fölötti r -dimenziós vektortérként kezeljük, melynek bázisa $\{\alpha^{r-1}, \dots, \alpha, 1\}$, és amelyben a $b_{r-1}\alpha^{r-1} + \dots + b_1\alpha + b_0$ polinomot a $b_{r-1} \dots b_1 b_0$ vektorral reprezentáljuk. Test konstrukciójához gyakran választunk **primitív polinomot**, amelynél a fenti α elem rendje $q-1$, tehát α hatványai kiadják a test nemnulla elemeit. Például $x^3 + x + 1 \in \mathbb{F}_2[x]$ primitív polinom, a vele megkonstruált \mathbb{F}_8 elemei három reprezentációban:

0	0	000
α^0	1	001
α	α	010
α^2	α^2	100
α^3	$\alpha + 1$	011
α^4	$\alpha^2 + \alpha$	110
α^5	$\alpha^2 + \alpha + 1$	111
α^6	$\alpha^2 + 1$	101

A fenti konstrukció tetszőleges \mathbb{F}_q testből kiindulva is elvégezhető, például \mathbb{F}_{16} megkapható az $\mathbb{F}_2[x]/(x^4 + x + 1)$ vagy az $\mathbb{F}_4[x]/(x^2 + x + \beta)$ faktorstruktúrából is, ahol \mathbb{F}_4 pedig az $\mathbb{F}_2[x]/(x^2 + x + 1)$ test.

α^i	$\mathbb{F}_2[x]/(x^4 + x + 1)$		$\mathbb{F}_4[x]/(x^2 + x + \beta)$		
	$\mathbb{F}_2(\alpha)$	\mathbb{F}_4^2	$\mathbb{F}_2(\beta)$	$\mathbb{F}_4(\alpha)$	\mathbb{F}_4^2
0	0	0000	0	0	00
α^0	1	0001	1	1	01
α	α	0010		α	10
α^2	α^2	0100		$\alpha + \beta$	1β
α^3	α^3	1000		$\bar{\beta}\alpha + \beta$	$\bar{\beta}\beta$
α^4	$\alpha + 1$	0011		$\alpha + 1$	11
α^5	$\alpha^2 + \alpha$	0110	β	β	0β
α^6	$\alpha^3 + \alpha^2$	1100		$\beta\alpha$	$\beta 0$
α^7	$\alpha^3 + \alpha + 1$	1011		$\beta\alpha + \bar{\beta}$	$\beta\bar{\beta}$
α^8	$\alpha^2 + 1$	0101		$\alpha + \bar{\beta}$	$1\bar{\beta}$
α^9	$\alpha^3 + \alpha$	1010		$\beta\alpha + \beta$	$\beta\beta$
α^{10}	$\alpha^2 + \alpha + 1$	0111	$\beta + 1$	$\bar{\beta}$	$0\bar{\beta}$
α^{11}	$\alpha^3 + \alpha^2 + \alpha$	1110		$\bar{\beta}\alpha$	$\bar{\beta} 0$
α^{12}	$\alpha^3 + \alpha^2 + \alpha + 1$	1111		$\bar{\beta}\alpha + 1$	$\bar{\beta} 1$
α^{13}	$\alpha^3 + \alpha^2 + 1$	1101		$\beta\alpha + 1$	$\beta 1$
α^{14}	$\alpha^3 + 1$	1001		$\bar{\beta}\alpha + \bar{\beta}$	$\bar{\beta}\bar{\beta}$

1. táblázat. \mathbb{F}_{16} elemeinek különböző reprezentációi, ahol α a test egy primitív elemét jelöli.

Résztestek Ha K és L két test, $K \leq L$ és $\alpha_1, \dots, \alpha_k \in L$, akkor $K(\alpha_1, \dots, \alpha_k)$ azt a legszűkebb testet jelöli, mely K -t és az $\alpha_1, \dots, \alpha_k$ elemeket is tartalmazza. Ha pedig egy $f(x) \in K[x]$ polinom összes gyöke L -beli, azaz $f(x) = c(x - \alpha_1) \dots (x - \alpha_k)$, ahol $\alpha_i \in L$, akkor $K(\alpha_1, \dots, \alpha_k)$ az $f(x)$ polinom **felbontási teste**.

Mivel a test bármely nemnulla a elemére $a^{q-1} = 1$, ezért \mathbb{F}_q elemei mind gyökei az $x^q - x \in \mathbb{F}_p[x]$ polinomnak. Az \mathbb{F}_q ($q = p^r$) test az $x^q - x \in \mathbb{F}_p[x]$ polinom felbontási teste. Ha m pozitív egész, akkor \mathbb{F}_{p^r} -nek pontosan akkor létezik p^m -elemű részteste, ha $m \mid r$. Ez a K résztest egyértelmű, és \mathbb{F}_q azon elemeiből áll, melyek gyökei az $x^{p^m} - x$ polinomnak, azaz $K = \{\beta \mid \beta^{p^m} - \beta = 0\}$. Ha \mathbb{F}_{p^r} -nek α egy primitív eleme, akkor a K test multiplikatív csoportjának α^t egy generátora lesz, ahol $t = (p^r - 1)/(p^m - 1)$. Így $K = \{0, 1, \alpha^t, \alpha^{2t}, \dots, \alpha^{(p^m-2)t}\}$.

Testautomorfizmusok p -karakterisztikájú test bármely két β, γ elemére $(\beta + \gamma)^p = \beta^p + \gamma^p$, ami a binomiális tétellel könnyen igazolható. Mivel $(\beta\gamma)^p = \beta^p\gamma^p$ is fennáll, ezért az $\phi_p : x \mapsto x^p$ leképezés a test egy automorfizmusa. Ezt nevezzük **Frobenius** (vagy **Galois**) **automorfizmusnak**. Az \mathbb{F}_{p^r} test $\text{Gal}(\mathbb{F}_{p^r})$ teljes automorfizmuscsoportja r -elemű ciklikus csoport, melyet ϕ_p generál. Ebből adódik, hogy bármely p -karakterisztikájú testben bármely $m \geq 0$ egészre $(\beta + \gamma)^{p^m} = \beta^{p^m} + \gamma^{p^m}$.

Ha $m \mid r$, és $K \leq \mathbb{F}_{p^r}$ egy p^m -elemű résztest, akkor K a ϕ_p^m leképezés fix elemeiből áll. A K -t fixen hagyó automorfizmusok egy r/m -edrendű ciklikus csoportot alkotnak, melyet ϕ_p^m generál. E csoportot $\text{Gal}(\mathbb{F}_{p^r} : K)$ jelöli.

Konjugált elemek Mivel

$$f(x)^q = \left(\sum_{i=0}^k f_i x^i \right)^q = \sum_{i=0}^k f_i^q x^{iq},$$

ezért ha $f(x) \in \mathbb{F}_q[x]$, akkor $f^q(x) = f(x^q)$. Eszerint ha γ az $f(x)$ egy gyöke \mathbb{F}_q egy testbővítésében, akkor $\gamma^q, \gamma^{q^2}, \gamma^{q^3}, \dots$, is, azaz minden $n \geq 0$ esetén γ^{q^n} is. Ez vezet a következő definícióhoz: ha $\gamma \in \mathbb{F}_{q^m}$, akkor az $\gamma, \gamma^q, \gamma^{q^2}, \gamma^{q^3}, \dots$ elemeket az γ elem \mathbb{F}_q szerinti **konjugáltjainak** nevezzük (ezek közt nyilván csak véges sok különböző van). Az γ elemmel konjugált elemek halmazát az γ elemhez tartozó, vagy az általa generált \mathbb{F}_q szerinti **konjugáltosztálynak** nevezzük. Például az \mathbb{F}_{16} test \mathbb{F}_2 szerinti konjugáltosztályai (α az \mathbb{F}_{16} test 1. táblázat szerinti primitív elemét jelöli): $\{0\}, \{1\}, \{\alpha, \alpha^2, \alpha^4, \alpha^8\}, \{\alpha^3, \alpha^6, \alpha^{12}, \alpha^9\}, \{\alpha^5, \alpha^{10}\}, \{\alpha^7, \alpha^{14}, \alpha^{13}, \alpha^{11}\}$. Az \mathbb{F}_4 szerinti mellékosztályok pedig $\{0\}, \{1\}, \{\alpha^5\}, \{\alpha^{10}\}, \{\alpha, \alpha^4\}, \{\alpha^2, \alpha^8\}, \{\alpha^3, \alpha^{12}\}, \{\alpha^6, \alpha^9\}, \{\alpha^7, \alpha^{13}\}, \{\alpha^{11}, \alpha^{14}\}$.

Azt a legkisebb pozitív d egész számot, melyre $n \mid q^d - 1$, a q **multiplikatív rendjének** nevezzük modulo n . Például a „2 multiplikatív rendje modulo 5” értéke az $5 \nmid 2 - 1, 5 \nmid 2^2 - 1, 5 \nmid 2^3 - 1, 5 \mid 2^4 - 1$ oszthatóságok miatt 4-nek adódik, míg a „4 multiplikatív rendje modulo 5” az $5 \nmid 4 - 1, 5 \mid 4^2 - 1$ oszthatóságok miatt 2.

Ha $\gamma \in \mathbb{F}_{q^m}$ és γ rendje n , valamint d a q multiplikatív rendje modulo n , akkor $\gamma^{q^d} = \gamma$, és a $\gamma, \gamma^q, \gamma^{q^2}, \dots, \gamma^{q^d}$ számok mind különbözőek. A γ elemet tartalmazó konjugáltosztály mérete tehát q multiplikatív rendje modulo $\text{ord}(\gamma)$. Például \mathbb{F}_{16} -ban az α^3 elem rendje 5, így az öt tartalmazó \mathbb{F}_2 szerinti konjugáltosztály mérete 4, míg az \mathbb{F}_4 szerinti mérete 2.

Minimálpolinom A $\gamma \in \mathbb{F}_{q^m}$ elem \mathbb{F}_q szerinti **minimálpolinomja** az a legkisebb fokú nemnulla $m(x) \in \mathbb{F}_q[x]$ főpolinom, melynek γ gyöke, azaz melyre $m(\gamma) = 0$. Ilyen polinom mindig létezik, hisz a γ -ban eltűnő nemnulla polinomok halmaza nem üres (pl. $x^{q^m} - x$ benne van). A γ -ban eltűnő polinomok ideált alkotnak $\mathbb{F}_q[x]$ -ben, amely főideál, így egyetlen polinom generálja, a minimálpolinom, mely így

egyértelmű. A minimálpolinom legfontosabb tulajdonságai: (1) egyértelmű, (2) minden γ -ban eltűnő polinomnak osztója, (3) irreducibilis, (4) osztója az $x^{q^m} - x$ polinomnak, (5) foka osztója m -nek, (6) $m(x) = \prod_{i=0}^{d-1} (x - \gamma^{q^i})$, vagyis $m(x)$ gyökei pontosan γ konjugáltjai, ahol d a q multiplikatív rendje modulo $\text{ord}(\gamma)$. Tehát minden minimálpolinomnak egy konjugáltosztály elemei a gyökei. A 2. táblázat két kis testre megadja a konjugáltosztályokat és a minimálpolinomokat.

test	konjugáltosztály	minimálpolinom ($m(x)$)
\mathbb{F}_8	$\{0\}$	x
	$\{1\}$	$x + 1$
	$\{\alpha, \alpha^2, \alpha^4\}$	$x^3 + x + 1$
	$\{\alpha^3, \alpha^6, \alpha^5\}$	$x^3 + x^2 + 1$
\mathbb{F}_{16}	$\{0\}$	x
	$\{1\}$	$x + 1$
	$\{\alpha, \alpha^2, \alpha^4, \alpha^8\}$	$x^4 + x + 1$
	$\{\alpha^3, \alpha^6, \alpha^{12}, \alpha^9\}$	$x^4 + x^3 + x^2 + x + 1$
	$\{\alpha^5, \alpha^{10}\}$	$x^2 + x + 1$
	$\{\alpha^7, \alpha^{14}, \alpha^{13}, \alpha^{11}\}$	$x^4 + x^3 + 1$

2. táblázat. \mathbb{F}_8 és \mathbb{F}_{16} minimálpolinomjai a $\prod_{i=0}^{d-1} (x - \alpha^{q^i})$ képlettel a konjugáltosztályokból kiszámolva.

Az $x^{q^m} - 1$ polinom gyökei az $\mathbb{F}_{q^m}^*$ elemei, így e polinom felbomlik a minimálpolinomok szorzatára. Például \mathbb{F}_{16}^* -ra

$$x^{15} - 1 = (x + 1)(x^4 + x + 1)(x^4 + x^3 + x^2 + x + 1) \times (x^2 + x + 1)(x^4 + x^3 + 1)$$